

Tvořivá resocializace v české penitenciární praxi

Bc. Kristýna Kulová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno z příjmení: **Bc. Kristýna KULOVÁ**
Osobní číslo: **H128163**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Tvořivá resocializace v české penitenciární praxi**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na historii resocializace, vznik, vývoj a aspekty tvořivé resocializace.
- na hledání odpovědi na otázku, zda se v českých věznicích uplatňuje tvořivá resocializace, popř. jakým způsobem a jaký má přínos a efekt.
- na možnosti většího uplatnění a využití tvořivé resocializace v praxi.

Součástí práce bude empirické šetření event. realizovaný výzkum (kvantitativní, kvalitativní, smíšený), který bude zaměřen na efektivitu využívání tvořivé resocializace v praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Fisher, S., Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada, 2009.

Francek, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka, 1999.

Jůzl, M., Olejníček, A. Penologie a penitenciární pedagogika. Brno: IMS, 2004.

Lyons, L. Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost. Praha: Svojtka & Co., 2004.

Říčan, P. Psychologie osobnosti. Praha: Grada, 2010.

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
Katedra sociální pedagogiky

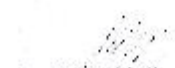
Datum zadání diplomové práce: 30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Múhápachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

L.S.

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- беру на ве́домии, же дипломова́я пра́це буде́ тло́жена в електрониче́скей подо́бе в уни́верзитни́м информа́ци́нм систе́му досту́пна́ к на́hlednutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60⁴⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Karel Štáhl Kurova

Jméno, příjmení studenta

Štáhl

Podpis

V Brně 17. 3. 2014

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nezveřejňuje zveřejňující disertaci, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, v kterých probíhá obhajoba, včetně posudek oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím datového kataložního prac. serveru spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vlastní předpis vysoké školy.

(2) Disertaci, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdání uchazečem k obhajobě musí být též nejméně po pracovních ústí před konáním obhajoby zveřejněny a nahlášení uchazečovi v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo země-ll tak určeno, v místě pracovních vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnožování.

(3) Písemně se odevzdávající práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, náleží-li někdy ze svého přímého nebo nepřímého pedagogického nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k výuce potřebě díla vytvořen žákem nebo studentem na splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 školní dílo;

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odepře-li autor takového díla užití školnímu bez výše uvedeného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího příspěvu jeho díle u svého zaměstnavatele § 35 odst. 3 zvláštní předpisem.

(2) Nemá-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnouti jinému licenci, není-li to v rozporu s odevzdáním písemně poskytnutého školního či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výše uvedeného důvodu poskytl zvláštní příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením a zvláštní školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce je zaměřena na resocializaci osob ve výkonu trestu odnětí svobody, zejména na nové přístupy a metody v resocializaci - na resocializaci tvořivou. Je rozdělen na dvě části. V teoretické části je deskriptivní metodou přiblížena zejména historie trestu a trestání, resocializace, její podmínky a používané metody a inovativní tvořivá resocializace, její podstata a metody. V empirické části jsou pomocí kombinovaných výzkumných metod zodpovězeny hypotézy, týkající se aplikací tvořivé resocializace v české penitenciární praxi.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, odsouzený, resocializace, tvořivá resocializace, metody resocializace, aktivity.

ABSTRACT

This work focuses on the social rehabilitation of sentenced imprisonment, especially for new approaches and methods in rehabilitation - the creative re-socialization. It is divided into two parts. The theoretical part is a descriptive method zoomed in particular, the history of a punishment, resocialization, the conditions and the methods and innovative creative resocialization, its nature and methods. In the empirical part are by combined research method to answer the hypotheses concerning the application of creative social rehabilitation in Czech penitentiary practice.

Keywords: prison sentence, prisoner, re-socialization, creative re-socialization, methods of rehabilitation, activity.

Poděkování

Děkuji, panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat svým rodičům, svému bratrovi a přátelům za podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ	11
1.1 HISTORICKÁ VÝCHODISKA PENOLOGIE V EVROPSKÉM KONTEXTU	12
1.2 VÝVOJ VĚZEŇSTVÍ V NAŠICH PODMÍNKÁCH OD VZNIKU REPUBLIKY	21
1.3 ÚČEL TRESTU	26
1.3.1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	28
2 RESOCIALIZACE	31
2.1 PODMÍNKY RESOCIALIZACE	32
2.2 ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI	33
2.3 PROGRAMY ZACHÁZENÍ	34
2.3.1 REALIZACE PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ	35
2.3.2 STANDARDIZOVANÉ PROGRAMY ZACHÁZENÍ	39
2.4 PEDAGOGICKÉ TERAPIE	42
3 TVOŘIVÁ RESOCIALIZACE	47
3.1 CÍLE TVOŘIVÉ RESOCIALIZACE	48
3.2 METODY TVOŘIVÉ RESOCIALIZACE	50
3.2.1 METODA RESOCIALIZAČNÍHO DIVADLA.....	51
3.2.2 RESOCIALIZAČNÍ PŮSOBNÍ PROSTŘEDNICTVÍM SPORTU	53
3.2.3 SOUHRN	55
II PRAKTICKÁ ČÁST	60
4 VÝZKUM	61
4.1 CÍL VÝZKUMU	61
4.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	61
4.3 METODY VÝZKUMU	61
4.4 VÝBĚR RESPONDENTŮ	62
4.5 ANALÝZA DAT	62
4.5.1 OTÁZKY ROZHOVORU.....	62
4.5.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	71
5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	75
ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	84
SEZNAM TABULEK	85
SEZNAM PŘÍLOH	86

ÚVOD

Současná postmoderní společnost klade na jedince vysoké nároky. Jsou zde zřetelné společenské rozdíly mezi různými sociálními skupinami, významně ubývá sociálních jistot. Tento stav má za následek, že některé osoby se dané skutečnosti neumí přizpůsobit a dostávají se na okraj společnosti. Jejich následné asociální jednání je ze společnosti vyčleňuje. Jelikož je takovéto chování pro společnost nepřijatelné, snaží se s ním vyrovnat. Jedním z klíčových prostředků je vězeňský systém, jehož hlavním úkolem je institucionálním způsobem zajistit ochranu společnosti před jedinci, kteří ji ohrožují, a to zejména jejich izolací od tzv. řádných občanů a spolupůsobením na jejich výchově a resocializaci.

Výkon trestu však nemá pouze chránit společnost před pachateli trestných činů. Trest odnětí svobody je odplatou za prokázaný trestný čin a má také působit preventivně tak, aby odradil ostatní jedince od porušování právních norem. Současná vězeňská praxe klade zvýšený důraz na resocializační tedy výchovnou funkci trestu, která se projevuje vytvářením optimálních podmínek pro možnosti působení na odsouzené, aby byli schopni převzít odpovědnost za svůj vlastní život a vrátit po ukončení výkonu trestu k životu řádného občana.

K problémům současné resocializační praxe patří skutečnost, že nezanedbatelné procento propuštěných trestanců, páchá trestnou činnost dál a velmi brzy se vrací zpět do výkonu trestu. Recidiva páchání trestné činnosti vede k úvahám, zda jsou stávající metody využívané k výchovnému působení na odsouzeného dostatečné. To dává prostor pro vznik nových přístupů a metod v práci s odsouzenými jedinci. Doplnují stávající metody, rozšiřují je na multidisciplinárním základu, což vytváří předpoklad pro intenzivnější výchovné působení a tím možnost snížení recidivy.

Cílem diplomové práce je přiblížení možností resocializačního působení na odsouzené, popis nových metod a přístupu a zjištění jaké s těmito přístupy mají zkušenosti odborní zaměstnanci vězeňské služby a zda a jakým způsobem jsou v našich podmínkách realizovány.

Práce je rozdělena na dvě části. V první části je deskriptivní metodou přiblížena historie trestu a trestání z hlediska vývoje trestního práva a způsoby trestání pachatelů trestných činů na Evropském kontinentu a v českých zemích od vzniku samostatné Československé

republiky. Klíčovým tématem práce je především způsob práce s pachateli trestných činů. Je zaměřena na aplikaci nových metod resocializační práce – na tvořivou resocializaci.

Druhá část je zaměřena na empirický výzkum, kde zjišťujeme možnosti a rezervy české penitenciární praxe v souvislosti s resocializačním působením na jedince. Respondenty byli odborní zaměstnanci vězeňské služby, s kterými byl veden polostrukturovaný rozhovor na dané téma a dále vybraní odsouzení, kteří vyplnili předem připravený dotazník, který byl zároveň i ověřením validity informací získaných z rozhovoru.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ

Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky, jsou odrazem vývoje kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Způsob zacházení s pachateli trestných činů vyjadřuje, velmi zřetelně, i vztah společnosti (státu) k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám.¹

Už v počátcích lidské civilizace lidé páchali činy, které byly v rozporu s morálkou tehdejší společnosti a vznikla tudíž potřeba se s touto situací vypořádat. Dá se tedy říci, že s prvními trestnými činy vznikají i první tresty. O trestání v dnešním slova smyslu ovšem nemůže být řeč. V primitivních společnostech vládlo právo silnějšího a trestem bývala nejčastěji smrt nebo vyhnanství.

Tresty a trestání jsou úzce spjaty především se vznikem a vývojem práva a soudnictví. Neodmyslitelnou součástí právních dějin je formování právní kultury v oblastech v těsném sousedství evropského kontinentu. Jedná se především o starobylé kultury, které se vytvořili:

- v meziříčí (řec. *Mezopotamia*) Eufratu a Tigridu,
- v Egyptě, při dolním toku Nilu v severovýchodní Africe, a konečně
- ve starověkém Kanaánu (kterému Římané později dali jméno Palestina).²

Právní zásady, které vznikly v těchto kulturách, měli podstatný vliv také na formování práva na evropském kontinentu. O prvních sankcích, které se podobají trestním, se dozvídáme z dochovaných mezopotámských kupních smluv z počátku 3. tisíciletí před n. l. Jednalo se o tělesné tresty za podvodná jednání, při uzavírání těchto smluv. Ovšem chybí důkazy o právních obyčejích, na nichž se tyto sankce zakládaly.³

S mírným nadhledem se dá říci, že starověké morální hodnoty jsou jakýmsi morálním základem i v dnešní společnosti. Příkladem může být např. Desatero přikázání z Bible.

¹NETÍK, K.. *Koncepce rozvoje vězeňství v České republice. obnovené vydání, Příloha časopisu České vězeňství*. č. 1/1998

²Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 19. ISBN 80-7201-490-0

³Tamtéž, str. 32

1.1 Historická východiska penologie v evropském kontextu

Vězeňství na evropském kontinentu se vyvíjelo spolu s úrovní společnosti a především s jejím právním řádem a systémem soudnictví.

Nejstarší zemědělské společnosti se skládaly se samostatných a navzájem oddělených rodů, ve kterých platila neomezená autorita hlavy rodu, opřená o rodové náboženství. Potřeba společného práva úzce souvisela se vznikem městských obcí. Toto právo přímo souviselo s náboženským systémem a pokládalo se za dané z vůle bohů. Proto v něm nalzáme i tresty jako např. „prokletí“. Tyto nepsané a ústně tradované zákony vyjadřovali morální kodex tehdejší společnosti a tresty se odvíjeli od místních poměrů a stavu společnosti.

Na tomto základě, tedy na pevných kořenech zvykového práva, se postupně vyvíjí řecké a poté především římské právo, které se stává základem pro budoucí vývoj práva na evropském kontinentu.

Antický Řím

Právní dějiny antického Říma představují ojedinělý jev v kontextu evropského, ale i světového právního vývoje. Římské právo je pak přímo ztělesněním uceleného právního vývoje společnosti, které dospělo téměř k dokonalosti.⁴

V období římského království⁵ se uplatňuje především archaické právo. Podobně jako v řeckém právu jsou i zde prakticky jediným pramenem práva, obyčejová pravidla, dodržovaná v důsledku jejich dlouhodobého užívání, spojeného s obecným přesvědčením o jejich závaznosti. V počátcích římských dějin bylo právo uplatňováno téměř výlučně svépomocí (*talio*), kdy poškozený sám, nebo příslušníci jeho rodiny či rodu se hojili zpočátku přímo na osobě pachatele.⁶

Po vzniku republikánského zřízení se zároveň s přerodem společnosti vyvíjí i právo. Trestní právo bylo za republiky zprvu založeno na obyčejových normách, které měly silně

⁴ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 78. ISBN 80-7201-490-0

⁵ Tradičně ohraničováno mýtickými daty založení Říma prvním králem Romulem roku 753 před n. l. a vyhnáním posledního krále Tarquinia Superba roku 510 před n. l. [Slovník antické kultury. s. 541]

⁶ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 86. ISBN 80-7201-490-0

sakrální povahu, což se projevovalo především v charakteru ukládaných trestů (patřilo mezi ně např. prokletí nebo pokání).⁷ Základním typem trestního procesu v období republiky se staly procesy probíhající před trestními porotami (*quaestio ordinaria* nebo *perpetua*).⁸ Jejich zvláštností bylo, že obviněný se mohl vyhnout odsouzení, pokud dobrovolně před vynesením rozsudku odešel do vyhnanství (*exilium*).

V roce 31 před n. l. se římská republika postupně mění v císařství. Pro počátek principátu je charakteristický pozvolný přechod od republiky k monarchii v oblasti řízení státu a totéž se vztahuje i na řízení soudů. Republikánské normy platí i nadále, avšak vedle starých pramenů práva se objevuje nový – císařská nařízení. Dochází nejen k rozšíření počtu trestných činů, ale také se mění staré skutkové podstaty. Soudce přihlíží k přitěžujícím i polehčujícím okolnostem a na jeho uvážení také záleží druh uděleného trestu. Na rozdíl od období republiky již tresty nejsou pevně dány právní normou.

V období dominátu⁹ dochází k celkovému úpadku právní vědy i legislativní techniky, texty zákonů jsou často mnohomluvné a nejasné. V oblasti trestního práva je velká pozornost věnována ochraně státu a od konce 4. století také křesťanského náboženství. Tresty byly nejen sjednoceny, ale byly také velmi přísné (nově se objevuje široká škála tělesných trestů) a jejich druh záleží na sociálním postavení pachatele. Příslušníci vyšších vrstev (*honestiores*) jsou trestáni daleko mírněji než obyčejní lidé (*humiliores*).¹⁰ Tato skutečnost přetrvává v trestním právu až do novověku.

Zásadní vliv na formování morálních a tedy i právních norem mělo vždy náboženství.¹¹ Po rozdělení římské říše na východní a západní roku 395 dochází k samostatnému vývoji vztahu státu a církve v obou nových státních útvarech. Zatímco na východě se postupně utváří systém jednoty státu a církve, na západě se prosazuje myšlenka dualismu¹² moci světské a církevní. Tento dualismus má zásadní význam pro další vývoj práva v Evropě.

⁷ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 84. ISBN 80-7201-490-0

⁸ První stálá trestní porota byla zřízena roku 149 před n. l. [Slovník antické kultury, s. 502]

⁹ Dominát je spojován s vládou císaře Deokleciána (284 – 305)

¹⁰ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 93. ISBN 80-7201-490-0

¹¹ Zjednodušený model vzniku státní normy : Náboženský příkaz, který říkal, co je zakázáno dělat. Od tohoto negativně formulovaného pravidla se odvíjejí etická pravidla chování lidí a z nich pak právní normy.

¹² Tuto myšlenku vztahu moci církevní a světské propracoval **Augustin** (354 – 430) ve svém díle **O Boží obci**.

Období středověku

Po pádu Říma ovládají většinu Evropy barbarské germánské kmeny, které bývaly pod dřívější římskou nadvládou. Jejich právní systém se tak vyvíjí na pevných základech římského práva. Germánské trestní a procesní právo se vyznačuje značným formalismem. Na prvním místě co do důležitosti vystupovala očistná přísaha obviněného, zpravidla podpořena přísahou dalších osob. Teprve na druhém místě byly používány iracionální důkazní prostředky. Jako např. zkouška ohněm nebo vodou. Na jejich výsledku záleželo, jestli bude obviněný očištěn z nařčení.¹³

Tresty, které se objevují v raně středověkých královstvích, se také odvíjely z římského práva. Nejčastějším trestem zůstává, stejně jako v předchozích obdobích, smrt. Tento trest byl udělován za většinu závažných provinění, jakými byla vražda, znásilnění, zločiny proti náboženství apod.

Germánské trestní právo, však bylo ovlivněno dvěma specifiky. Tím prvním byla tzv. **krevní msta**, která byla chápána jako soukromý spor mezi zúčastněnými rody. Tento institut byl však postupně zatlačován činností soudů. Druhý bylo stanovení podrobných pokutových tarifů za nejrůznější možná provinění. Nejvýznamnější z těchto pokud byl tzv. **wergeld**, pokuta za zabití člověka. Její výše byla odstupňována podle společenského postavení oběti.¹⁴

Prakticky po celou dobu raného středověku trvá vymezování hranic mezi mocí církevní, zastupovanou papežem a mocí světskou, která byla zastupována nejdříve franským králem a později, římským císařem.¹⁵ Postupem času získává katolická církev své specifické postavení ve společnosti a s tím i stále větší autonomii. Tato situace se samozřejmě týkala i oblasti soudů a trestního práva.

¹³ Tyto zkoušky pocházející z předkřesťanských dob, přetrvaly jako jeden z důkazních prostředků až hluboko do středověku a byly označovány jako tzv. „**Boží soudy – ordály**“. (Dějiny evropského kontinentálního práva, str. 128)

¹⁴ *Dějiny evropského kontinentálního práva*, str. 127

¹⁵ Prvním „Bohem korunovaným vládcem Římské říše“ se stal franský král **Karel Veliký**. Pomazal ho o Vánocích v roce 800 v bazilice sv. Petra v Římě papež Lev III., který tímto aktem založil tradici korunování římské císaře papežem a výrazně tak posílil postavení papeže ve vztahu ke světské moci. [LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon. 1991. ISBN 80-7021-808-8, s. 26]

Skutečnost, že církevní činitelé byli zprvu používáni k plnění úkolů státní správy, vedla ke značnému rozšíření příslušnosti církevních soudů, zejména do oblasti trestního práva. S tím souvisí konstituování synodálních soudů v 9. století. Tyto soudy rozhodovaly o trestných činech proti životu, trestných činech mravnostních, proti majetku a dalších.¹⁶

Církevní právo procesní v té době vycházelo především z římského práva, avšak bylo podstatně doplněno o instituty práva germánského. Příkladem může být užívání ordálů před církevními soudy.¹⁷

Středověká společnost se dá rozdělit do několika společenských tříd. Nejvýznamnější postavení zaujímá panovník-feudál, který je v období raného středověku prakticky neomezeným vládcem, s postupem času je však jeho moc postupně omezována, zprvu, církví, později šlechtou a bohatým měšťanstvem. Velmi důležitou společenskou třídou je šlechta, která je podřízena feudálovi, ale má prakticky neomezenou moc na svých panstvích. Specifické postavení má církev, která v období středověku disponovala významnými privilegii, a to včetně oblasti trestního práva.

Tato diferenciaci společnosti má na trestní řízení velký vliv. Ve středověké Evropě na jejím základě existuje několik druhů soudních dvorů. Výsostné postavení má soudní moc krále, který může ke svému rozhodování vztáhnout kteroukoli spornou záležitost. Avšak již od počátku 13. století přechází ve zvýšené míře soudní činnost panovníka na zeměpány a vzniká soud zeměpanský.¹⁸

Postupně se z obecného soudnictví vymaňují města. Soudcem bývá nejprve rychtář (jako zástupce pána města), později jeho místo zaujímá reprezentant městské samosprávy nebo městská rada. Zapomenout v této souvislosti nelze ani na církevní soudy, které na sebe počátkem 13. stol. začínají vázat stále více trestních procesů.¹⁹

Při trestním řízení stále více ustupují do pozadí formální důkazní prostředky (ordál, přísaha). Jejich místo nyní zaujímá výslech svědků, a především „koruna všech důkazů“,

¹⁶ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 135. ISBN 80-7201-490-0

¹⁷ Definitivně bylo používání ordálů zakázáno až v první polovině 13. stol. papežem Řehořem IX. (zdroj)

¹⁸ Ještě jasnější obrysy dostává soudnictví „na zemské úrovni“ na počátku 15. století, kdy se dotvářejí „dvorské“ soudy zeměpánů. (Historie evropského kontinentálního práva, str. 391)

¹⁹ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 391. ISBN 80-7201-490-0

za kterou se považuje doznání obviněného. Součástí tohoto procesu, často bývalo i k doznání směřující mučení. To má své kořeny již v právu římském, avšak k jeho používání přispívají také inkviziční procesy církve proti kacířům.²⁰

Středověké tresty byly velmi rozmanité. Stejně jako v předchozích obdobích bývala často používaným trestem poprava, která byla vykonávána mnoha způsoby. Často odrážela druh spáchaného provinění (např. upálení při žhářství), případně byla násobena dalšími tělesnými tresty (které bývaly využívány i samostatně).

Součástí poprav byl kruté mrzačící tresty (stejně jako tresty smrti prováděné např. pověšením, stětím, lámáním kolem, čtvrcením, utopením či pohřbením zaživa) se však fakticky prováděli pouze na „zemských škůdcích“ – u ostatních byla stále dána možnost výkupu v penězích.²¹ Používaly se také tresty jako vyhnanství, zabavení majetku, snížení cti a od 14. století se začíná ve městech objevovat také **trest odnětí svobody**.

Období novověku

Proti použití mučení v trestním řízení se začíná vyslovovat celá řada vzdělanců své doby, ovšem jeho definitivní odstranění přináší až osvícenství ve druhé polovině 18. stol.²² O samotném účelu trestu se v průběhu osvícenského absolutismu vedly rozsáhlé diskuze. Mezi nejvýznamnější představitele trestněprávní vědy se v tomto období řadí zejména Cesare Baccaria. Ten ve svém spise „O zločinech a trestech“ z roku 1764 formuluje myšlenky, které ve svých důsledcích znamenají vznik moderního trestního práva. Tím fakticky dochází k obnovení římskoprávních zásad, které přetrvaly dodnes. Mezi tyto zásady se řadí např.:

- **Nullum crimen sine lege** (žádný trestný čin bez zákona) – jen zákon stanoví, co je trestným činem,

²⁰ Protičarodějnická psychóza, která zachvátila Evropu koncem 15. stol., byla opřena o bulu papeže Inocence VIII. *Summis desiderantes affectibus* z 5. prosince 1484, která přikazovala potírat čarodějnictví. Jak proti čarodějnicím nejučelněji postupovat, osvětili roku 1487 Jindřich Institoris a Jakub Spranger v proslulém díle *Maleus Maleficarum*, které se během následujících let dočkalo 14. Vydání.[RYS, G. *Inkvizice*. Praha Mladá fronta, 2004, ISBN 80- 2041089-9, s. 73]

²¹ Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny Evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, 2004. s. 393. ISBN 80-7201-490-0

²² tamtéž s. 411

- **Nulla poena sine lege** (žádný trest bez zákona) – jen zákon stanoví, jaký trest je možné za konkrétní trestný čin použít.

Beccaria upřednostňoval preventivní funkci trestu, před represivní. Byl totiž odpůrcem krutých trestů a trestu smrti. Účelem trestu podle něj není způsobovat utrpení, ale ochránit společnost. Byl přesvědčen, že v případě stejných trestných činů, by měl následovat stejný trest. Tedy požadoval, alespoň formální spravedlnost.²³

V období novověku se trest odnětí svobody pod vlivem myšlenek filosofů, právníků, sociologů, psychologů a pedagogů vyděluje, penitenciaristika s výraznými prvky humanizace, dodržování zákonnosti, tedy dodržování práv a vyžadování povinností vězňů v souladu se zákonem.²⁴

Institut vězeňství se postupně sjednocuje a propracovává se i vězeňský systém. Oproti dřívější situaci, kdy se od sebe jednotlivá vězení lišila podle toho, kdo byl jejich zřizovatelem, dochází k velkému pokroku v rámci vězeňství a k jeho modernizaci.

V druhé polovině 18. století začalo docházet k přehlňování vězení, což vedlo k silnému zhoršení životních podmínek vězňů. Proti tomuto stavu se sice ozývají hlasy volající po reformě, ale k řešení dochází až po vydání díla anglického humanisty **Johna Howarda** „*State of Prison in England and Wales...*“ v roce 1777. Tato kniha se setkala s velkou odezvou a vyvolala protest proti strašnému stavu vězení. Zároveň vzbudila zájem o nové vězeňské koncepce.²⁵

Novodobé pojetí trestání

V 18. a 19. století se postupně začali objevovat názory na nutnost vzniku uceleného systému, podle kterého by bylo možné vykonávat trest odnětí svobody. Začaly tak vznikat **penologické systémy** jako souhrn zásad a postupů, podle kterých docházelo k převýchově pachatele a podle kterých byl vykonáván výkon trestu.

Pensylvánský systém – „Tzv. (solitary systém – izolační) vznikl r 1786 v Philadelphii ve vězení hvězdicového typu, kde byla architektonicky vyřešena izolace vězněného. Každý

²³ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s.33. ISBN 80-85981-97-1

²⁴ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2007. s. 105. ISBN 978-7315-010-7

²⁵ NETOPILOV, K. *Nápravně výchovná činnost a metodika práce s odsouzenými III. díl*, Praha: SNV, 1985, s. 4

vězněný byl umístěn do cely sám, na začátku i s vyloučením práce, mohl číst Bibli, účastnit se náboženského kázání a měl povinnost zpytovat své svědomí.²⁶

Auburnský systém – Vznikl v Auburnské věznici v roce 1823 a byl označován jako „silent systém – tedy systém mlčení. Do popředí se dostaly nové přístupy, které ustupovaly od totálního odloučení a izolace odsouzených. Ti zůstávali zavření na celách převážně jen přes noc, přes den se využívaly pro rukodělné práce v dílnách, kde museli pracovat v absolutní tichosti. „Soustavná těžká práce, neustálé ticho a poslušnost byly vynucovány těžkými tělesnými tresty. „Tento systém zakládal resocializaci na pracovních aktivitách a příprava odsouzených k návratu do civilního života byla velmi malá.“²⁷

„Tento systém zmírnil škodlivé účinky úplné izolace, která podporovala lidské přirozenosti (vězni působili dojemem mechanicky se pohybujících soch).“²⁸ Docházelo však i k problémům. Přirozeností člověka je komunikovat, tudíž bylo velmi obtížné dodržovat mlčení. Vězni neustále zákaz mlčení porušovali a bylo zapotřebí zaměstnat větší počet dozorců. Resocializace vězňů nebyla příliš efektivní, zařazování odsouzených zpět do běžného života nemělo mnoho pozitivních výsledků.

Smíšený kvalifikační systém (systém ženevský) – Navazoval na auburnský systém, byl založen na stejném principu a jeho základu a v prostorách ženevské věznice ho zdokonalili a obohatili o pozitivní složku, která spočívala v povolení návštěv rodinných příslušníků.

Obermayerovský režim – Je založený na čtyřech základních principech. Za hlavní je považována zásada přísného dozoru, nepřetržité zaměstnávání, zabezpečování volného času a pozitivní působení personálu.²⁹ Odsouzení byli umístováni na cely buď sami, nebo společně s ostatními odsouzenými. Dalším důležitým principem tohoto režimu bylo vzdělávání, které bylo důležitým výchovným prostředkem. Mezi odsouzenými byla dokonce tzv. síť dohlížečů, která byla ovšem spíše škodlivá, protože se dohlížeči stávali spíše šplhouny pro výhody.³⁰

²⁶ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s.37. ISBN 80-85981-97-1

²⁷ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana*. Praha: Policejní akademie ČR, 1996 str. 21. ISBN 80-7042-257-2

²⁸ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s.37. ISBN 80-85981-97-1

²⁹ Tamtéž. S. 24

³⁰ VLČKOVÁ, H. *Možnosti resocializace odsouzených ve VTOS prostřednictvím programů zacházení*. Diplomová práce, 2012..s.7

Progresivní systémy – Tento systém bral jako první v potaz potřebu diferenciaci odsouzených do jednotlivých skupin podle přísnosti přístupu. Během výkonu trestu odsouzení těmito skupina postupně prostupovali od přísnějších do mírnějších. Vše záviselo na jejich chování. Základní koncepce vycházela z předpokladu, že stereotypní výkon trestu nemotivuje vězně k nápravě, naopak vede k jeho přizpůsobení vězeňskému životnímu stylu a zhoršuje tak po propuštění jeho začlenění do společnosti.³¹

Existují dvě varianty – anglická a irská, které si liší pouze v nepatrnostech.

Bodovací systém – Jeho průkopníkem byl námořní kapitán Maconochie, inspektor anglického deportačního tábora v Austrálii, v Norfolku. Vycházel z předpokladu, že prostřednictvím dobře vykonané práce se odsouzený může napravit a lze mu trest zkrátit.³² Základní filozofií tohoto nápravného systému bylo působit na odsouzené tak, aby byli připraveni na život po propuštění na svobodu.

Elmírský systém – vznikl v USA ve státě New York ve městě Elmír v nápravném zařízení pro mladistvé a pro muže, kteří jsou trestaní poprvé a nedosáhli 30 let. Tento režim byl zaměřen na nápravu jedinců, proto byly podmínky zařízení nastaveny tak, aby se co nejvíce podobaly běžnému životu. Trestanci byli zařazováni do prostupných skupin, podle plnění svých povinností a aktivní činnosti na skupinových aktivitách. Probíhaly zde sportovní kroužky, v práci s mladými trestanci se zaměřovali i na vzdělávací a kulturní kurzy. Tento systém byl průkopníkem, poněvadž se zde začala rozvíjet i snaha o postpenitenciární péči.

Borstalský režim – tento systém vznikl v Anglii a nechal se inspirovat elmírským režimem. Působil nápravně rovněž na mladistvé trestance. Odmítal trest pouze jako represivní složku, ale snažil se na své svěřence působit v resocializačním slova smyslu. Dalším trestným činům by se mělo předcházet postupnou převýchovou pachatele. Podle aktivní účasti a plnění plánů se trestancům postupně uvolňoval režim, což odsouzené motivovalo k lepšímu chování.

³¹ VLČKOVÁ, H. *Možnosti resocializace odsouzených ve VTOS prostřednictvím programů zacházení*. Diplomová práce, 2012..s.7

³² ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s.40. ISBN 80-85981-97-1

Witzwilská nápravná kolonie – v roce 1895 byla ve Švýcarsku zřízena trestněprávní kolonie pro prvotrestané pachatele a pachatele drobných provinění. Jejich náprava měla být docílena zaměstnáváním prospěšnou prací na poli, v zemědělském hospodářství, kde měli volný pohyb a byli chráněni před škodlivými vlivy uzavřeného vězení.³³ Tento způsob nápravy byl přizpůsoben podmínkám na svobodě a tak vytvářel adekvátní podmínky pro život po výkonu trestu.

Základním rysem novodobého pojetí trestání je fakt, že ve většině zemí postupně dochází ke zrušení trestu smrti. Dalším rysem penitenciaristiky, zejména v Evropě, je přijetí a dodržování Listina základních práv a svobod, Evropských vězeňských pravidel, Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni a Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, k jejichž dodržování se účastnické země zavázaly a z těchto důvodů jsou také příslušnými evropskými orgány kontrolovány.³⁴

Doba je typická sjednocováním a spoluprací států v rámci členství v mezinárodních organizacích. Navzájem se řídí mezinárodními smlouvami, které upravují jejich vzájemný styk v jednotlivých oblastech. Dochází ke sjednocování různých přístupů například ve vztahu k lidským právům. Celkově dochází k uvolnění a zjednodušení lidského bytí. Na druhou stranu dochází k výraznému nárůstu kriminality, která je spojená s vleklou hospodářskou krizí. Společenská situace je ovlivňována politickým děním státu, stejně tak i situací na mezinárodních trzích.

Konec 20. Století v Evropě lze bez nadsázky označit nejen za období převratných politicko-ekonomických změn, ale současně, z hlediska výkonu trestní spravedlnosti, za období nových forem spravedlnosti, které by nahradily nebo alespoň doplnily některé tradiční, avšak již poněkud nepružné postupy v trestním řízení.³⁵

Postupem času docházelo k nezbytnému uvědomění si, že pouhá izolace pachatele nedostačuje, ale že podstatnou součástí výkonu trestu odnětí svobody musí být

³³ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s.43. ISBN 80-85981-97-1

³⁴ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2007. s. 105. ISBN 978-7315-010-7

³⁵ Projekty hledání nových forem zacházení s pachateli, Příloha časopisu České vězeňství č.2/1999, VV Praha.

i rehabilitační neboli resocializační složka, která pomáhá pachatele připravit na řádný život po propuštění.

Resocializační praxe se neustále rozvíjí a je obohacována o nové náhledy odborných pracovníků vězeňské služby. Resocializační pedagogika se rozvíjí především v Polsku, kdy se polští odborníci snaží rozšířit resocializační praxi o nové přístupy. To se daří především polskému profesorovi Marku Konopczyńskému, kterému se tradiční postupy rehabilitační praxe zdály nedostatečné a proto je obohatil o tzv. tvořivou složku.

1.2 Vývoj vězeňství v našich podmínkách od vzniku republiky

Vývoj vězeňství u nás probíhal do vzniku samostatné Československé republiky. V závislosti na společenských změnách v Evropě i u nás postupně docházelo k humanizaci vězeňství a začal se přikládat stále větší důraz na převýchovu vězňů.

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 pokračovalo vězeňství a justice v zaběhlém systému rakouské monarchie. Základní legislativní úprava, organizace a správa vězeňství byla postupně novelizována, snaha rovněž byla o navázání na vězeňské tradice a reformní kroky, které se utvářely již v období Rakousko-Uherské monarchie. Na činnosti vězeňství se významným způsobem podíleli učitelé, duchovní, lékaři a členové některých církevních řádů. Vězeňství se začíná dostávat do popředí veřejného zájmu.³⁶

Vězení za první republiky (1918 - 1939)

Vnitřní diferenciaci odsouzených je rozdělena tak jako dnes do 3 disciplinárních skupin, které byly navzájem prostupné a měly odlišnou míru výhod a práv. Denní režim v trestnicích byl zásadně odlišný v nutnosti pracovat. Trestanci měli jasně daný režim, v němž právě práce hrála hlavní roli v náplni celodenní činnosti.

Byly zcela vyloučeny tělesné tresty, až na výjimku, kterou byla státní polepšovna v Košicích, kde mohl být používán trest „prutem“. Byl odůvodněn jako disciplinární trest pod úředním dohledem přípustný v rozsahu rodinné kázně.³⁷

Zajímavým faktem bylo, že tzv. vyšetřovancům (v dnešní době obviněným) a politickým vězňům bylo povoleno nejen kouření, ale také v omezené míře pití alkoholických nápojů.

³⁶ Kula, Z. *Vliv realizace aktivit na zmírnění negativních dopadů výkonu vazby*. Diplomová práce 2012

³⁷ *Vězeňství v československé republice*, ministerstvo spravedlnosti, 1930. s. 8

O tom, jak ona omezená míra konkrétně vypadala, se bohužel zdroje nezmiňují. Oproti tomu trestanci (v dnešní době odsouzení) měli zakázané nejen požívání alkoholu, ale i tabákové výrobky.

Politici provinilci měli i další výhody oproti ostatním obviněným. Nemuseli nosit vězeňský oděv, ale mohli mít své vlastní šaty, měli možnost jíst vlastní jídlo a jako největší výhodu měli větší frekvenci návštěv. Na rozdíl od ostatních vězňů neměli za povinnost pracovat, místo práce měli další výsadu a to, že jim byla dána delší doby vycházek. V dnešní době jsou tato práva společná pro všechny obviněné.

Všichni trestanci s výjimkou politických provinilců měli pracovní povinnost. Vyšetřovanci pracovní povinnost neměli. Přihlíželo se k tomu, kde byl kdo vyučen a dle toho byli trestanci určováni ke konkrétní práci. Práce byly rozděleny na řemeslné a mechanické. Mezi řemeslné patřilo krejčovství, obuvnictví, truhlářství, zámečnictví, tkalcovství, knihařství, košíkářství a pod; mezi mechanické např. lepení sáčků a obálek, navlékání korálků, draní peří apod.³⁸ Některé trestnice a větší věznice mají vlastní zemědělská hospodářství, aby mohli být trestanci zaměstnáváni též venkovskými pracemi.³⁹

Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945)

V době okupace německými vojsky byl dosavadní vězeňský systém v podstatě zachován, ale veškeré nové dokumenty musely být předány ke schválení říšskému protektorovi. České vězení se zcela podrobilo potřebám německé justice a bylo pod přísným dohledem tajné státní policie – Gestapa. Ta byla zřízena k vyšetřování trestných činů proti říši.

Věznice byly rozděleny na německou a protektorátní část. Vězni v protektorátní části byli vyšetřováni protektorátními soudy, zpravidla za kriminální činnost. Pokud se jednalo o trestnou činnost proti Velkoněmecké říši, byli pachatelé vyšetřováni gestapem a souzeni nacistickými soudy.⁴⁰

V letech 1939 – 1945 působily v českých zemích dva právní systémy, německý a protektorátní.⁴¹ Celé trestní řízení ovšem ovlivňoval především systém německý.

³⁸ *Vězeňství v československé republice*, ministerstvo spravedlnosti, 1930. s.10

³⁹ Tamtéž. S.8

⁴⁰ KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

⁴¹ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka publishers, 2007. s. 80. ISBN 80-86182-91-6

Vznikaly nové skutkové podstaty trestných činů, trestný byl příkladně i poslech cizího rozhlasu nebo neudržování zatemnění a nedodržování pravidel se krutě trestalo.

Dohled nad výkonem trestu nadále vykonávali domácí komisaři, zejména však úředníci nově zřízené Generální inspekce vězeňství pro výkon nejvyššího dozoru nad soudními věznicemi a trestními ústavy.⁴² Ve vězení nebyly příznivé podmínky, vězení bylo typické krutými praktikami dozorců i vyšetřovatelů, zcela nedostatečné bylo stravování a o nějakém napravování vězňů nemohla být řeč.

Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)

Po osvobození bylo prvořadým úkolem vlády reorganizovat strukturu veřejné správy, jejím základem se staly dle ústavního dekretu prezidenta republiky ze 4. prosince 1944 národní výbory.⁴³ Výbory spravovali veškeré veřejné záležitosti, dbaly i na veřejnou bezpečnost.

Působnost dozoru ve věznicích se opět vrátila zpět pod ministerstvo spravedlnosti. Další vězeňská zařízení, včetně internačních, sběrných a pracovních táborů k soustředování německého obyvatelstva určeného k odsunu byla v působnosti ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany.⁴⁴

Toto období bylo typické pro postihy nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů, které soudily mimořádné lidové soudy. Byly zřizovány nucené pracovní oddíly, kde byli tito vězni umístováni. Byli zde zejména Němci s trestem odnětí svobody nad 5 let. Sloužili zejména k odstraňování poválečných škod a obnově národního hospodářství.⁴⁵

Po únorovém převratu v roce 1948 se ukončila demokratizace našeho soudnictví. Na více než čtyřicet let nastolil totalitní režim, který se odrazil i v českém vězeňství. Vznikl nový vězeňský řád a zákon o uniformované vězeňské strážní – Sbor vězeňské stráže.

Vězeňství podle sovětského vzoru (1953 – 1965)

Vývoj československého vězeňství ve druhé polovině 20. století byl poznamenán zneužíváním soudnictví a vězeňství při prosazování ideologických cílů a politických zájmů

⁴² KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

⁴³ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka publishers, 2007. s. 81. ISBN 80-86182-91-6

⁴⁴ KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

⁴⁵ Tamtéž

Komunistické strany Československa (KSC).⁴⁶ V tomto období bylo typické uplatňováním velmi tvrdých podmínek pro politické vězně. Politické procesy a s nimi spojené vyšetřovací metody byly velmi kruté. Toto období je z pohledu českého vězeňského systému a justice vůbec jedno z „nejtemnějších“. Metody vyšetřování byly plny nelidského zacházení, byly nepřijatelné a nezákonné.

Ve věznicích se odsouzení zařazovali do jednotlivých klasifikačních skupin. Při nástupu do výkonu trestu byli odsouzení zařazováni do I. nebo II. skupiny, přičemž rozhodující byl třídní původ a povaha trestného činu. K další diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu byl v roce 1955 vydán Řád pro nápravně pracovní tábory (NPT), který rovněž vycházel ze sovětských zkušeností a stanovil čtyři typy táborů k využívání vězeňské práce.⁴⁷

Reformy vězeňství v období 1965 – 1992

K podstatným změnám ve vězeňství došlo v souvislosti s vydáním zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který byl vypracován se zřetelem na požadavky *Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni*, podle doporučení Hospodářské a sociální rady OSN z roku 1957. K zajištění úkolu ve vězeňství, v souladu s novým zákonem, vznikl Sbor nápravné výchovy ČSR, který měl postavení vojensky organizovaného sboru, podřízeného ministerstvu vnitra a od roku 1969 ministru spravedlnosti. V roce 1967 byl také zřízen Výzkumný ústav penologický, který byl odborným pracovištěm Sboru nápravné výchovy ČSR pro výzkum a vzdělání v oblasti penitenciární psychologie a pedagogiky.⁴⁸

Odsouzení byli zařazováni do třech nápravných skupin v závislosti na trestné činy, které spáchali. Diferencovaně od sebe byli umísťováni prvostrestaní, recidivisté a pachatelé nejtěžších zločinů. Na odsouzené bylo působeno v rámci nápravně výchovné činnosti. Do věznic byli přijímáni středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní vychovatelé, sociální pracovníci, učitelé speciální pedagogové a psychologové.

V roce 1968 byla působnost ministerstva vnitra nad vězeňstvím přenesena na národní ministerstva spravedlnosti. V srpnu tohoto roku došlo k okupaci československa vojsky

⁴⁶ KÝR, A. Hledání mravních vzorů v minulosti. *Historická penologie*, 2004.č.1. s. 5.

⁴⁷ KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

⁴⁸ KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

Varšavské smlouvy. V době normalizace vlivem společenských změn došlo ke změnám i ve vězeňství.

V rámci reformy vězeňství začal rozvíjet svoji činnost Výzkumný ústav penologický se sídlem v Praze. Pod vedením PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. provozoval svoji činnost v letech 1967-1980. Toto období nazývají čeští vězeňští penologové „zlatým obdobím“ poválečného českého vězeňství. Prostřednictvím tohoto ústavu byly získávány informace o dění v zahraničním vězeňství. Byly rozvíjeny diagnostické a terapeutické metody, ověřovány různé formy resocializace odsouzených a byl zabezpečován odborný růst specialistů z nápravně výchovných ústavů.⁴⁹ Ale na počátku 80. let vyvrcholila ve vězeňství normalizační opatření, což se projevilo zrušením Výzkumného ústavu penologického a úpadkem rozvíjené odbornosti.⁵⁰

Po uvolnění režimu se po roce 1989 vězeňství setrvačně tíhlo k sovětskému modelu včetně jeho organizace, řízení a pojetí účelu trestu a zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. Postupující změny v organizace a řízení si vyžádaly zásadní systémový zásah do organizace a řízení, k uplatnění penitenciárních záměrů a koncepcí v duchu Evropských vězeňských pravidel.⁵¹

Po politických změnách v roce 1989 musely být hojně uklidňovány hromadné nepokoje a vzpoury v českých věznicích, tyto události přispěly k vyššímu zájmu o bezpečnost. Došlo k změnám v zacházení s odsouzenými. V roce 1992 byl přijat nový zákon ČNR číslo 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, který zásadním způsobem reformoval organizace, řízení a výkon českého vězeňství.⁵²

Od vzniku samostatné České republiky až do dnes (1993 -)

Dnem vzniku samostatné České republiky byl zrušen SNV – Sbor nápravné výchovy a byla zřízena Vězeňská služba České republiky. Odpovědnost za správný chod vězeňství byla svěřena generálnímu řediteli, kterého do jeho funkce jmenuje Ministr spravedlnosti.

⁴⁹ VLČKOVÁ, H.: *Možnosti resocializace odsouzených ve VTOS prostřednictvím programů zacházení*. Diplomová práce.s. 12

⁵⁰ KÝR A. *Historie Českého vězeňství*. In www.vscr.cz

⁵¹ VACEK, E. Stručný nástin vývoje vězeňství od roku 1989 do roku 1995. *Historická penologie*, 2004. č. 1 s. 10

⁵² Tento zákon je dosud platný. Otázkou zůstává, jestli by si vzhledem ke společenským a kulturním a zejména služebním změnám nezasloužil obnovit.

České vězeňství prošlo celkovou obrodou. Byl vydán zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, kde jsou stanoveny přesné podmínky vazby a je zde v popředí, že obvinění mají být podrobena pouze takovým omezením, která jsou nutná.

Dále byl vydán zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který vycházel z mezinárodně uznávaného dokumentu Evropských vězeňských pravidel. Odsouzení zde mají jasně stanoveny práva a povinnosti, podrobně je zde popsán celý výkon trestu.

Snahy o převýchovu pachatele se na základě společenských změn začaly významně rozvíjet. Do věznic jsou přijímáni odborní pracovníci, kteří s odsouzenými pracují na takové úrovni, aby po propuštění z výkonu tito byli schopni vést řádný život. Práce to není vůbec snadná a v současné době ji stěžují jak ekonomické podmínky, nedostatečná kapacita pro terapeutické místnosti, tak i neochota některých vězňů se jakkoliv změnit.

1.3 Účel trestu

Trest lze definovat jako právní následek trestného činu, vyjadřující negativní hodnocení pachatele a jeho činu, působící coby prostředek dosažení účelu trestního práva, ukládaný výlučně trestním soudem, jehož výkon je vynutitelný státní mocí.⁵³

Avšak trestní zákoník na rozdíl od předchozího trestního zákona neobsahuje ustanovení o účelu trestu, je logické, že účel zůstává stejný⁵⁴

- Ochrana společnosti před pachateli trestných činů
- Zabránit odsouzenému pachateli v dalším páčání trestné činnosti
- Vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život
- Výchovně působit i na ostatní členy společnosti.

V rámci historického vývoje pojetí trestu se zformovaly v závislosti na vyspělosti právního vědomí dva základní přístupy, které hovoří o účelu trestu – utilitární a retribuční.

⁵³ KRATOCHVÍL, V.; a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. 3. přepracované a doplněné vydání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 404

⁵⁴ NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J.; a kol.: *Trestní právo hmotné*. Praha: Aleš Čeněk s.r.o., 2010., s.253. ISBN 978-80-7380-291-2

Utilitární teorie

Tato teorie se začala rozvíjet v 18. století. Do té doby se trestalo velmi krutě a nepřiměřeně, ale díky racionalizaci bylo od tohoto způsobu trestání upuštěno. Podle utilitární teorie si žádný člověk nezaslouží trpět za své činy. Pro tuto teorii je typické takové jednání, které mezi dostupnými alternativami působí nejlepší možné následky. Uložení trestu jen pokud to přinese lepší následky.⁵⁵

Souhrn různých pohledů na trestání lze následovně rozdělit. Všechny teorie jsou navzájem provázené a uplatňují se vedle sebe.⁵⁶

- Odstrašující – působí na poli individuální i generální prevence, tzn., že odrazuje pachatele od páchání další trestné činnosti a rovněž působí i na další možné pachatele.
- Izolační = eliminační – je to forma ochrany společnosti, která spočívá v izolaci pachatele, které vede ve znemožnění páchání další trestné činnosti.
- Restituční – jsou zaměřeny na odstraňování negativních následků, které vznikly v souvislosti s trestnou činností.
- Nápravné = rehabilitační – příčinu kriminality vidí v nezralosti pachatele. Podle Laty je nižší riziko recidivy u prvopachatelů, osob s dobrým rodinným zázemím a ty, jež mají práci.⁵⁷ Tato teorie se tedy snaží o vytvoření takových podmínek pro vězněné osoby, aby byly schopny se po výkonu trestu odnětí svobody vrátit zpět do společnosti. Začaly vznikat terapeutické postupy a převýchovné programy, pokračovala diferenciací vězení, byl kladen důraz na probační systém a postpenitenciární péči.⁵⁸

Retribuční teorie

Dle této teorie má být uložený trest zasloužený a je onou zasloužeností i ospravedlňován. Trest je natolik přísný, nakolik bylo závažné jednání.

⁵⁵ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis Nexis, 2007. s.19. ISBN 978-80-86920-24-5

⁵⁶ Tamtéž s. 19

⁵⁷ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis Nexis, 2007. s.28. ISBN 978-80-86920-24-5

⁵⁸ Tamtéž. s.27

Potrestán může být pouze člověk, který se dopustil nějakého trestného činu a jeho zavinění je zjevné. Dle míry závažnosti je pak ukládán trest, který nesmí být závažnější než čin, který byl spáchán. Pokud jsou tyto dvě základní podmínky splněny, pak je uložený trest považován za etický.

Tyto teorie můžeme rozdělit:⁵⁹

- Tvrdé – maximalistické – vždy nutno potrestat osobu, která si to zaslouží.
- Měkké – minimalistické – osoba může být potrestaná pouze tehdy, pokud si to zaslouží.

Účelem trestu je pro obě tyto teorie odplata, liší se pouze v ospravedlnění trestu a podstatou trestu.

Smíšené teorie

Pro smíšené teorie je typickým příkladem ustanovení §46 německého trestního zákona, jehož volný překlad zní: „Stupeň viny pachatele je základem výměry trestu. Do úvahy je třeba rovněž vzít očekávaný efekt trestu na budoucí život a chování pachatele.“⁶⁰

Potrestání pachatele je možné pouze za splnění obou následujících podmínek.⁶¹

- Pokud se jedná o pachatele, který zaviněně porušil právní normu
- Pokud je jeho potrestání spravedlivé z utilitárního hlediska.

1.3.1 Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody je striktně ohraničen zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů a ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a dále ve vnitřních předpisech Vězeňské služby České republiky.

Odsouzení mají přesně stanovená svá práva a povinnosti. Musí bez výjimky dodržovat vnitřní řád věznice a chovat se podle pravidel. Jejich práva⁶² a povinnosti⁶³ jsou zakotveny

⁵⁹ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis Nexis, 2007. s.40. ISBN 978-80-86920-24-5

⁶⁰ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis Nexis, 2007. s.51. ISBN 978-80-86920-24-5

⁶¹ Tamtéž. s.52

⁶² §15 - §27 zákona č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody

⁶³ § 28 zákon č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody

v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody. Nedodržování povinností se trestá dle tohoto zákona.

Již uvěznění představuje stresovou situaci, která ovlivňuje každého člověka, který se do vězení dostane. Tato životní situace patří k nejdříve stresovým, je řazena stejně vysoko jako například úmrtí blízkého člověka. Pravdou je, že jinak na vězeňské prostředí reagují prvověznění pachatelé a jiné je to pro recidivisty, kteří jsou s tímto prostředím již seznámeni a tudíž ví, co čekat. Jedno mají však společné, musí se vyrovnat s odloučením od rodiny, které je v každém případě bolestivé a začlenit se do nové sociální skupiny, což sebou přináší celou řadou zátěžových situací. Nejtěžší během celého uvěznění bývá zvyknout si na omezení možnosti uspokojování některých základních biologických potřeb a celkově ztráta svobody.

To samozřejmě není jediný problém, se kterým se musí odsouzení vyrovnat. Uvězněním ztratí člověk nejen svobodu, ale i společenské postavení a vztahy, majetek, důstojnost, nezávislost, bezpečnost apod. Ve vězení je člověk neustále pod drobnohledem a je v těsné blízkosti s ostatními spoluvězni. Život je determinován materiální a psychickou izolací.

Jedinec se musí v novém prostředí co nejdříve začít orientovat a adaptovat se na něj. To představuje další zátěž, kterou musí odsouzený zvládnout. Zejména pro prvotrestané jsou první dny ve vězení velmi složité. Jsou vytrženi ze svého přirozeného prostředí, ostatní spoluvěznění je „zkouší“, může zde docházet i k šikaně a jiným projevům agrese. To samozřejmě ovlivňuje pocit bezpečí a dochází ke ztrátě sebevědomí, v nejhorším případě k úplné rezignaci.

Vězeňské prostředí je stereotypní, každý vězeň je izolován od sociálního prostředí. Pocity jistoty, lásky a sounáležitosti jsou uspokojovány jen symbolicky nanejvýš vzpomínkami na domov.

V oblasti psychosociální jsou problémy spojené s vazbou a trestem nejvýznamnější. Ovšem nemůžeme ani opomenout fyzikální a hygienické vlivy, které také působí jako významné stresory (hluk, noční svícení, stravování vězňů, málo vzduchu, málo místa, nutnost konat potřebu před ostatními spoluvězni a další)

Trest odnětí svobody, jako specifická společenská sankce za „prokázané“ delikventní jednání, představuje velmi závažný životní zlom, zejména u prvotrestného a prvovězňového jedince.⁶⁴

64 FISCHER, Š.; ŠKODA, J. *Sociální patologie..* Praha: Grada Publishing, 2009, s. 181. | SBN 978-80-247-2781-3

2 RESOCIALIZACE

Jednou z hlavních funkcí trestu je funkce výchovná, kdy se snažíme na odsouzeného působit v prosociálním slova smyslu tak, aby byl po ukončení výkonu trestu odnětí svobody schopen řádného života. Snažíme se mu přechod z tohoto nepříjemného prostředí co nejlépe připravit na život propuštění. Všichni odsouzení tedy prochází převýchovným (resocializačním) procesem. Pro lepší pochopení problematiky si klíčový pojem resocializace můžeme definovat.

Resocializace slouží k dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů, je tedy složitým procesem nápravy a převýchovy i změny vadné socializace. Současná praxe ve vězeňství chápe základní resocializační postup jako naplňování individuálních programů každého odsouzeného. V penitenciárních podmínkách se resocializace též nazývá korektivní socializací, či penitenciární resocializací, aby se odlišila od resocializace u jedinců sice s poruchami socializace, které však neměly důsledky v páchání trestné činnosti. Nejkomplexnějším cílem resocializace je změnit osobnost vězně, abychom u ní našli takovou kvalitu (psychiky, či psychologického rozvoje), která by zaručovala jeho schopnost řídit své další chování a činnost a dokonce do jisté míry i další vývoj žádoucím společenským směrem, tj. bez páchání trestné činnosti.⁶⁵

Dle Černíkové je resocializace strukturovaný, široce pojatý a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy (rekonstrukce) kriminální infekcí narušené, rozvrácené a dysfunkční socializace. Cílem je navázat a znovu spojit přerušené řetězce socializace v místech, kde došlo k narušení a pokusit se formovat či modelovat budoucí život odsouzeného tak, aby jeho opětovné začlenění do společnosti bylo možné a reálné a bezporuchové.⁶⁶

Podle Sochúrka se resocializací rozumí složitý proces nápravy a změny neuspokojivé socializace, která se v penitenciárních podmínkách nazývá též korektivní socializací či penitenciární resocializací. Používá se proto, aby se odlišila od resocializace u jedinců,

⁶⁵ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. s. 60 ISBN 80-7042-256-4

⁶⁶ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008. s. 65 ISBN 978-80-7380-138-0

kteří sice mají problém se socializací, ale ne natolik, aby jejich nedostatečná socializace vyústila v páchání trestné činnosti.⁶⁷

2.1 Podmínky resocializace

Forma resocializačních opatření, jejich obsah a způsob jejich realizace závisí na různých podmínkách. Mezi nejdůležitější patří vězeňský systém, který stanovuje obecné determinanty a hlavně konkrétní věznice, ve kterých se celý resocializační proces uskutečňuje. Zde je zapotřebí brát v úvahu nejen sociální zázemí a možnosti dané věznice (prostory, pomůcky, kvalifikovaný personál), ale také vězněné osoby s jejich specifickými postoji a potřebami.

Při práci s odsouzenými je třeba přihlížet k faktu, že každá osobnost je jedinečná, má jiné vlastnosti, vyrůstala v prostředí s odlišnou kulturou a pohledem na svět a tudíž potřebuje specifický způsob zacházení. Současné moderní trendy resocializace dávají důraz na rozmanité druhy léčby odvislé od potřeb vězněných osob. Oproti tradičním resocializačním přístupům se moderní způsoby liší snahou o větší a přesnější nastavení resocializačních programů na různé typy osobnosti.⁶⁸

Úspěch v oblasti nápravy je určen dvěma základními směry činnosti⁶⁹

- Správná diagnostika osobnosti, aby bylo možné co nejlépe nastavit používané resocializační programy
- Schopnost přizpůsobit programy působení neustále se měnícím podmínkám a situacím, stejně jako neustále se měnícím emociálním stavům jedince.

Mezi nejdůležitější determinanty výchovného procesu patří prostředí, ve kterém člověk žije, authority, které chápeme jako významné osoby z blízkého i vzdálenějšího okolí, které vychovávaného ovlivňují či ovlivňovaly; osobnostní vlastnosti člověka společně

⁶⁷ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita, 2007. s. 10. ISBN 978-80-7372-204-6.

⁶⁸ KONOPCZYŃSKI, M.; NOWAK, B. M. *Resocjalizacja ciągłość i zmiana*, Pedagogikum, Warszawa: Pedagogium, 2008. ISBN: 978-83-61301-12-1

⁶⁹ KONOPCZYŃSKI, M.; NOWAK, B. M. *Resocjalizacja ciągłość i zmiana*, Pedagogikum, Warszawa: Pedagogium, 2008. ISBN: 978-83-61301-12-1

s genetickými předpoklady, které podmiňují jeho vývoj; vlastní aktivní přístup člověka a jeho zájem o svou nápravu či změnu.⁷⁰

2.2 Zacházení s odsouzenými

Zacházení s odsouzenými je ukotveno v zákoně č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů a ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a dále ve vnitřních předpisech Vězeňské služby České republiky, zejména v nařízení generálního ředitele č. 35/2011, kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody. Další podrobnosti jsou stanoveny ve sbírkách pokynů ředitele odboru výkonu vazby a trestu a v neposlední řadě také v metodických listech ředitele odboru výkonu vazby a trestu, které vydává Generální ředitelství VS ČR a v neposlední řadě v zákoně ČNR č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.⁷¹

Mezi základní povinnosti odsouzených patří dodržovat vnitřní řád věznice, který je stanoven ředitelem věznice s přihlédnutím ke specifikům v dané věznici. Ten kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné, nebo dobrovolné. Okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení.⁷²

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odst. 2 stanoví povinnost jednat s odsouzenými ve výkonu trestu tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovat takové postoje a dovednosti odsouzených, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život.⁷³

Tři přístupy ze strany odsouzeného⁷⁴

- Přijme výchovné působení jako snesitelné, přiměřené a přijatelné vůči němu, aniž by se na něm aktivně podílel

⁷⁰ MÜHLPACHR, P. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS Brno, 2011. s. 208

⁷¹ BIEDERMANNOVÁ, E. *Možnosti resocializace ve VTOS*. Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2011.

⁷² §40 odst. 1 z. č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody

⁷³ BIEDERMANNOVÁ, E. *Možnosti resocializace ve VTOS*, Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2011.

⁷⁴ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008. s. 51 ISBN 978-80-7380-138-0

- Rezignuje na výchovné aktivity a pak mu nemohou nic pozitivního přinést, anebo
- Vědomě a dobrovolně přijme svůj díl viny a trestu i výchovnou činnost jako důsledek svého trestního chování a je ochoten se na sebenápravě aktivně podílet.

2.3 Programy zacházení

Hlavním cílem programu zacházení s odsouzeným je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.⁷⁵ Pracovníci vězeňské služby mají povinnost jednat s odsouzenými ve výkonu trestu tak, aby neponižovali jejich lidskou důstojnost a aby zachováno jejich zdraví. Ve výkonu trestu jsou podporovány takové postoje a dovednosti odsouzených, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést řádný život po propuštění.

Program zacházení je zpracován na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.⁷⁶ Komplexní zprávu zpracovávají odborní pracovníci vězeňské služby – spolupracuje na ní psycholog, vychovatel, speciální pedagog, sociální pracovník a další určení odborníci. Zpracování zprávy trvá nejdéle dva týdny, což je doba, po kterou je odsouzený umístěn na nástupní oddělení.

Zahrnuje pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci. Složení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Odsouzený má mít možnost zvolit si z těchto programů, které správa věznice považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznice⁷⁷

Cíle programů zacházení s pachateli, které se soustředí na osobnost jedinců, jsou nejlépe dosažitelné v případě zaměření se na specifické problémy spojené s jejich chováním.⁷⁸ Má jedince připravit na budoucí život po propuštění na svobodu.

⁷⁵ SOCHŮREK J. Kapitoly z penologie II. díl teorie a praxe zacházení s odsouzenými, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 44 ISBN 978-80-7372-204-3.

⁷⁶ §41 odst. 1 z. č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody

⁷⁷ PAUKERTOVÁ J., SOCHŮREK, J. *Penitenciární psychologie*. Stráž p.Ralskem: IVVS, 2002. s.36

⁷⁸ SOCHŮREK J. Kapitoly z penologie II. díl teorie a praxe zacházení s odsouzenými, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 47 ISBN 978-80-7372-204-3.

2.3.1 Realizace programů zacházení

Každý odsouzený má individuální program zacházení, který vychází z jeho potřeb a především z jeho vlastní iniciativy a ochoty se na tomto programu podílet. Odsouzený má právo si vybrat z různých alternativ programů, které mu budou vyhovovat a které jsou přizpůsobeny možnostem konkrétní věznice.

Při zpracování programu zacházení musíme dodržovat základní zásady jako je individuálnost, požadavky musí být přizpůsobeny rozumové vyspělosti odsouzeného, nároky na vězně musí být realistické a srozumitelné, program musí mít jasně stanovený cíl, který bude přiměřený, musí být soustavný a dokázat v jedinci fixovat takové postoje, zvyky a návyky, které jsou uznávané. Program zacházení v jedinci nesmí vyvolávat pocit zmaru a samoučelnosti.

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného a metody zacházení, které směřují k dosažení cíle, dále způsob a četnost hodnocení.⁷⁹ Při standardním výkonu trestu je v rámci programu zacházení kladen důraz na pracovní aktivity odsouzených spolu s dalšími aktivitami speciálně výchovnými, vzdělávacími a zájmovými aktivitami. Vybrané kategorie odsouzených jsou zařazovány do speciálních programů, které probíhají zejména ve specializovaných odděleních.⁸⁰

Programy zacházení mají význam jak pro samotného odsouzeného, který si díky nim může zdokonalit své znalosti a dovednosti, vyzkoušet si, zda je připraven vyrovnat se se svými dřívějšími i současnými problémy a připravit na svůj budoucí život po propuštění. Ale jsou důležité i pro vězeňský personál, díky nimž může lépe pochopit určité vzorce chování odsouzených a tím napomáhat v získání důvěry a v efektivnější působení.

Podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody je program zacházení rozdělen na pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a na oblast utváření vnějších vztahů.

⁷⁹ VLČKOVÁ, H. *Možnosti resocializace odsouzených ve VTOS prostřednictvím programů zacházení*. Diplomová práce, 2012..s.48

⁸⁰ BIEDERMANNNOVÁ, E. *Možnosti resocializace ve VTOS*, Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2011. s.15

Pracovní aktivity

Pracovní aktivity mají za cíl vytvořit základní pracovní návyky u jedinců, kteří si je nikdy nevytvořili a podporovat a rozvíjet tyto návyky u jedinců, kteří v civilním životě pracovali a tyto návyky už mají. Aby tyto aktivity mohly plnit svůj cíl, musí být práce organizovaná, smysluplná a metodicky správně řízená. Práce jako významný výchovný a etopedický fenomén významně přispívá ke korekci vzorců chování a k dosažení požadovaných změn v osobnostních charakteristikách delikventních jedinců.⁸¹

Pracovní aktivity jsou realizovány ve třech rovinách. Odsouzený může být zaměstnán a vykonávat tak práci buď ve věznici, která má vlastní pracovní zónu, nebo mimo věznici u smluvních firem. Dále jsou zde práce pro zajištění každodenního provozu věznice, jako jsou například práce v kuchyni, ve vězeňské prádelně, údržbové práce a běžné úklidové práce. Třetí a poslední pracovní aktivitou je pracovní terapie, vedená zaměstnancem vězeňské služby, který má speciální odborné vzdělání.

Pracovní činnosti mají pro odsouzeného velký význam. Jak již bylo zmíněno výše, podporuje a rozvíjí pracovní návyky, dále učí jedince pravidelnému režimu, přispívají ke snížení negativních vlivů vězení jako je například prizonizace, zabraňuje nudě a zajišťuje odsouzenému lepší ekonomické podmínky.

Práce ve vězení byla a zůstává i nadále výrazným prvkem výchovy méně kriminálně narušených vězňů i přes obtíže, které se v této souvislosti objevují v mnoha zařízeních, a přes sociální problém vyplývající z trvalé a v současné době poměrně rozsáhlé nezaměstnanosti.⁸²

Vzdělávací aktivity

Vzdělání je nejen v civilním životě člověka velmi důležitou složkou. Značná část odsouzených má dodělané pouze základní vzdělání, někteří mají ukončené střední a jen malé procento má vysokoškolský titul. Někteří dokonce nemají dokončenou ani základní školu nebo jsou absolventy zvláštních škol a proto je nutné zaměřit se nejen na výchovnou

⁸¹ FISHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada. Publishing., 2009. s. 190. ISBN 978-80-247-2781-3

⁸² BIEDERMANNNOVÁ, E. *Možnosti resocializace ve VTOS*, Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2011. s.19

činnost, ale také na vzdělání odsouzených a to zejména v pracovních oborech, které pro ně mají největší význam.

Dle § 36 odst. 3 vyhlášky⁸³ se vzdělávacími aktivitami rozumí:

- Vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm.
- Vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu)
- Vzdělávání v korespondenčních kurzech a v sítích základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

Vzdělávací aktivity mají za svůj hlavní cíl dosáhnout odborným vzděláním zvýšení pravděpodobnosti následného začlenění zpět do společnosti. Aktivizují jedince a podporují jeho sebevědomí, působí pozitivně na chování, pomáhají v jeho osobním rozvoji a celkově zvyšuje jeho úroveň ve společenském žebříčku.

Při úspěšném absolvování odsouzený obdrží osvědčení o vykonání závěrečných zkoušek, který mu může usnadnit hledání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Mnoho odsouzených se ovšem neúčastní odborného vzdělávání proto, aby si zvýšili svou kvalifikaci a něčemu novému se přiučili, což by mohli využít v běžném životě. Ale většinou jen proto, aby zahnali nudu, která je ve vězení tak ubíjející.

Vzdělávání ve věznicích neprobíhá jenom formou učení ve škole, ale pomocí vzdělávacích aktivit, které vede speciální pedagog či jiný k tomu určený pracovník věznice. Odsouzení si mohou vybrat z různých naučných kroužků, které konkrétní věznice nabízí. Mohou to být například výuka cizích jazyků, počítačových dovedností dále základní samoobslužné práce v kuchyni, základy domácích prací, právní vědomí, kroužky všeobecného vzdělání a další. Každá věznice má své konkrétní programy a je tedy těžké vyjmenovat všechny možné kroužky, ovšem můžeme konstatovat, že odsouzení mají opravdu na výběr ze široké škály. Ti, co o vzdělávání nemají vůbec žádný zájem, mohou využít alespoň vězeňskou knihovnu, kterou mají k dispozici všichni vězni ve všech věznicích. Zde si mohou zapůjčit nejen beletrii, ale také různé učebnice, odborné publikaci nebo naučné časopisy a podobné.

⁸³ Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci, zejména činnost terapeutická (především sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), sociálně právní poradenství a trénink zvládání vlastní agresivity.⁸⁴

Jejich cílem je omezit deviantní chování odsouzených a probudit a rozvíjet v nich nové morální a mravní dovednost, které povedou ke správnému společensky uznávanému způsobu života. Tyto aktivity pomáhají jedincům lépe komunikovat se svým okolím, postupně se otevírat ostatním osobám, nebát se vyjadřovat vlastní názor a přitom omezovat negativní myšlení. Probíhají formou buď individuálních terapií, nebo při setkávání komunity.

Speciální výchovné aktivity probíhají ve všech odděleních věznic, uplatňují se však zejména v odděleních specializovaných pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování, s poruchami osobnosti a chování způsobeným užíváním psychotropních látek, nebo s mentální retardací ve vazebních věznicích a věznicích. Jejich posláním je omezovat a snižovat nebezpečnost a pravděpodobnost recidivy u rizikových pachatelů trestné činnosti vykonávajících trest odnětí svobody a přispívat ke zvyšování ochrany společnosti po jejich návratu do občanského života. Cílem je pak vytvořit takový systém zacházení s odsouzenými, který působí směrem ke snižování rizika páčání trestné činnosti a nabízí jim možnost změnit své chování a motivovat je k nápravě.⁸⁵

Zájmové aktivity

Tyto aktivity zahrnují různé individuální i skupinové zájmové činnosti, které jsou realizovány pod vedením odborného pracovníka věznice. Většina odsouzených si v běžném životě neumí poradit se svým volným časem, nedokáže ho smysluplně využít. Tyto aktivity posilují v jedincích takový postoj a ukazují jim správnou cestu, aby i po výstupu na svobodu, byli schopni svůj volný čas využít hodnotněji než páčáním trestné činnosti. Odsouzení získávají nové znalosti a dovednosti, které jim často chybí.

⁸⁴ §36 odst. .5 vyhláška MS 345/1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁸⁵ § 1 odst.. 2 a odst. 3 Nařízení generálního ředitele č. 42/2009, kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích VS ČR

Zájmové aktivity pomáhají odsouzenému k udržení fyzického a psychického zdraví, k omezení negativních jevů ve vězení, k odbourávání stresu a tím pádem k eliminaci mimořádných událostí mezi vězni navzájem a také k celkovému odreagování.

Stejně jako u speciálně výchovných aktivit, tak i u zájmových, záleží na možnostech konkrétní věznice, v jakém rozsahu jsou schopni zajistit požadované aktivity. Základní okruhy však zůstávají podobné a můžeme je shrnout do tří skupin, kterými jsou sportovní aktivity, kulturní a společenské aktivity a manuální a rukodělná činnost. Zájmové aktivity jsou u vězňů velmi oblíbené.

Oblast utváření vnějších vztahů

Tato oblast bývá některými autory také nazývána extramurální, tj. „za zdí vězení“. Jedná se o vytváření, udržování či posilování vazeb odsouzených s vnějším světem (k rodině, přátelům a známým mimo kriminální subkulturu), rozvíjení znalostí, dovedností, které jsou potřebné v občanské společnosti.⁸⁶

Navazování kontaktů s vnějším světem a zejména s rodinou je pro jedince velmi důležité. Sami vězni uvádí, že je to mnohdy to jediné, co je v tak stresovém prostředí, kterým vězení bez pochyby je, udržuje nad věcí a zbavuje stresu.

Ovšem význam nemá jenom pro konkrétního jedince, ale také pro společnost. Mnozí odsouzení kontakt s rodinou ztratili, ať už po nástupu výkonu trestu, nebo před ním a nechtějí ho obnovovat. Vězeňská služba se ale snaží posilovat v jedinci motivaci o obnovu vztahů s rodinou, aby se měl po propuštění kam vrátit, měl stabilní rodinné prostředí a snižovala se tak možnost recidivy. Zároveň se snaží v člověku v rámci programu zacházení vzbudit takové postoje, aby si sám uvědomil, že pokud chce po propuštění vést nový život, musí eliminovat vazby s lidmi z delikventní subkultury, ve které se dříve pohyboval.

2.3.2 Standardizované programy zacházení

Standardizované programy vznikly z potřeby cíleně působit na odsouzené, kteří svými charakteristikami nespádají do působnosti specializovaných oddělení, avšak práce s nimi je

⁸⁶ BIEDERMANNOVÁ, E. *Možnosti resocializace ve VTOS*, Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2011. s.28

pro ochranu společnosti mimořádně žádoucí, či přímo nařízená vládou. Mohou to být odsouzení se zvláště vysokými kriminogenními riziky, a nebo naopak ti, u nichž je naděje, že se po absolvování jasně vymezené a ohraničené intervence mohou plnohodnotně reintegrovat do společnosti.⁸⁷

Minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných speciálních výchovných a terapeutických programů ve výkonu trestu odnětí svobody stanoví nařízení generálního ředitele č.35/2011. Hlavním cílem těchto programů je potom dle tohoto nařízení změna rizikových postojů, hodnot, vzorců myšlení a chování odsouzených směrem k sociálně žádoucím formám.

Programy realizované v podmínkách českého vězeňství

Program 3Z

Program „zastav se, zamysli se, změň se“ byl do českých podmínek adaptován podle anglického vzoru programu „Stop, Think and Change“. Je zaměřen na vícekrát trestané odsouzené s převážně majetkovou trestnou činností před podmíněným propuštěním a staví na kognitivně-behaviorálních základech.⁸⁸

Hlavním cílem tohoto programu je působit na odsouzeného tak, aby změnil své postoje a myšlení vedoucí ke kriminogennímu jednání, a aby začal adekvátně nahlížet na sebe sama a na své jednání. Odsouzený musí přijmout důsledky svých činů a získat takové sociální dovednosti, které povedou k soběstačnému životu bez trestné činnosti.

Realizaci provádí dva vyškolení lektoři, je realizován dvakrát ročně, zpravidla na jaře a na podzim a sezení probíhá jednou za týden.⁸⁹ Úspěšně program dokončí ten, kdo absolvuje alespoň devět sezení a přitom dodržuje veškerá pravidla. Odsouzení po ukončení tohoto programu obdrží osvědčení o absolvování.

⁸⁷ JIŘIČKA, V.; PROKEŠOVÁ, J. E. *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích*. Praha: VSČR, 2012. s.24

⁸⁸ JIŘIČKA, V.; PROKEŠOVÁ, J. E. *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích*. Praha: VSČR, 2012. s.25

⁸⁹ § 3 Přílohy č 1 k NGŘ 35/2011, kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody

Program GREPP

Tento program vychází z Usnesení vlády České republiky ze dne 16. srpna 2006 č. 949, kterým byl schválen Plán úkolů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období 2006-2008, stanovuje postup zacházení s odsouzenými za trestné činy spáchané na dětech.⁹⁰ Je rozdělen na dvě části GREPP I. a GREPP II., obě části jsou pod dohledem psychologa, který je garantem.

GREPP I. je krátkodobý reedukační program určen právě pro pachatele, kteří spáchali trestné činy na dětech (zejména týrání dětí, zneužívání dětí, sexuální násilí na dětech) a je pro ně povinný.

GREPP II. je oproti GREPP I. dlouhodobým terapeutickým programem pro odsouzené, kteří dokončili úspěšně první část programu. Jeho realizace je podmíněna souhlasem odsouzeného.

Do tohoto programu se zařazují jenom odsouzení muži ve věznicích s dozorem a ostrahou pro přesně stanovené trestné činy. Cílem programu je snížení recidivy u pachatelů těchto trestných činů. V rámci terapeutického působení se úzce spolupracuje s předními českými sexuology a psychiatry.

Program TP 21 JUNIOR

Je to edukačně-terapeutický program pro mladistvé odsouzené muže, jehož hlavním cílem je minimalizace násilných projevů v chování odsouzených snížením jejich aktuální, situačně podmíněné hladiny agresivity.⁹¹ Na mladistvé dohlíží speciální pedagog a snaží se s nimi pracovat takovým způsobem, aby svými rozumovými schopnostmi dokázali pochopit rozdíl mezi svým nevhodným agresivním chováním a tím, jak je vhodné jednat.

Odsouzení se učí řešit vhodným způsobem konfliktní situace a přijímat důsledky za porušení zásad slušného chování. Cílem tohoto terapeutického programu je pomoci mladistvým delikventům zvládat své agresivní chování a učit je hodnotně a smysluplně využívat jejich volný čas.

⁹⁰ § 2 Přílohy č.2 k NGŘ 35/2011, kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody

⁹¹ § 1 odst.2 Přílohy č.3 k NGŘ 35/2011, kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody

PARDON

Tento terapeutický program je pro odsouzené dopravních nehod. Ve spolupráci s Centrem dopravního výzkumu se Vězeňské službě podařilo úspěšně odpilotovat program zaměřený na pachatele dopravních nehod, tak, aby jejich návrat do společnosti a do silničního provozu proběhl pro ostatní společnosti bezrizikově. Účast v tomto programu byla pro odsouzené příležitostí vyrovnat se se svým problémem tak, aby byli schopni negativní životní zkušenost využít ve prospěch své další bezproblémové řidičské praxe.⁹²

KEMP

Program KEMP je dlouhodobý terapeutický program pro odsouzené pachatele násilné trestné činnosti. Jeho hlavním cílem je prevence recidivy násilných trestních činů a dosažení dílčích cílů odsouzených zařazených do programu v rámci změny chování a postojů, jako je naučit odsouzené zacházet s emocemi, vyhýbat se impulzivnímu chování, řešit konflikty, zvládat problémy, chápat důsledky vlastních činů, změna naučených vzorců chování a postojů, práce s vinou a spáchaným násilným trestným činem. Odsouzení jsou vedeni ke zvýšení společensky přijatelných sociálních dovedností a snížení pozorované míry fyzické a slovní agresivity a poruch chování.⁹³

2.4 Pedagogické terapie

Pedagogická terapie je stálým prvkem podporujícím resocializační a rehabilitační činnosti.⁹⁴ Ve vězeňské praxi jsou různé terapie samozřejmě také využívány. Mezi základní funkce trestu patří, jak již bylo výše zmíněno, funkce výchovná a jednou z možných terapií je právě terapie výchovy. Terapeutická činnost může spočívat v přímém kontaktu mezi terapeutem a vychovávaných, ve zvláštní organizaci aktivit, vzájemných interakcích s ostatními vychovávanými atd. Důležité pro efektivitu těchto procesů je osobnost terapeuta, způsob vedení jednotlivých sezení, v atmosféře, která panuje nejen při terapiích, ale i celkově v resocializačním zařízení, osobnost vychovávaného a jeho aktivní účasti a zájmu atd.

⁹² JIŘIČKA, V.; PROKEŠOVÁ, J. E. *Úvod do zkoumání efektivit intervenčních programů v českých věznicích*. Praha: VSČR, 2012. s. 25

⁹³ Tamtéž. s. 26

⁹⁴ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s.17. ISBN 80-7368-149-8

V dosavadní pedagogické praxi probíhala organizace terapeutického procesu podle zjednodušeného schématu: vychovatel – terapeut a vychovávaný jako objekt terapie. V současné době se přikláníme k nadřazenosti tzv. autoterapie, ve které vychovávaný aktivně spolupracuje na zvyšování úrovně svých osobnostních hodnot.⁹⁵

Terapie a resocializace pro jedince, kteří se nechtějí nebo sami nedokáží přizpůsobit normám platných v dané společnosti, můžeme terapeutickou činnost nazvat jako terapii chování. I přesto, že tento termín není příliš přesný a jednoznačný, v pedagogické praxi se ujal a začal se používat také v psychologii a sociologii výchovy.

Jako základní terapeutické metody můžeme uvést

- Přesvědčování jako metoda výchovného vlivu
- Metoda pozitivních příkladů
- Situační metody
- Psychodrama

Přesvědčování jako metoda výchovného vlivu

Tato metoda není dobře přijímána, neboť jejím hlavním předpokladem je přímý kontakt mezi vychovávaným a vychovatelem prostřednictvím zejména slovní argumentace. Zde přichází problém. Tato metoda může být účinná pouze v případě, že vychovatel naváže s vychovávaným speciální vztah založený na důvěře a pozitivní interakci. To je velmi obtížné, protože vychovatel je tzv. na druhé straně, tudíž je to nepřítel. Lidé, nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody, si během svého pobytu osvojili nové návyky, dovednosti a jiný přístup k životu a odlišné názory, které často nekorespondují s názory vychovatele. Vychovatel si toto musí uvědomit a zařídit se dle toho.

Tato metoda může být účinná pouze v případě vychovatelova aktivního zájmu o jedince. „Musíme poznat zájmy, potřeby a pochybnosti vychovávaného jedince.“⁹⁶ Závisí také na způsobu zacházení s jedincem, jakým stylem vychovatel umí podávat argumenty a na

⁹⁵ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s.50. ISBN 80-7368-149-8

⁹⁶ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s.50. ISBN 80-7368-149-8

dalších faktorech, které jsou popsány výše jako např. osobnostní charakteristika jak vychovatele tak vychovávaného apod.

Musíme vycházet z faktu, že mezi odsouzenými jsou různí lidé s různými intelektovými schopnostmi. Většina má minimální vzdělání a tudíž nedostatečný přehled o všeobecných informacích. Proto musí být veškeré argumenty a způsoby jednání vedeny a přizpůsobeny intelektovým schopnostem a možnostem, nesmíme na jedince tlačit a vnucovat mu náš názor. On sám musí dospět k názoru, že ho naše postavení neohrožuje a že nestojíme na opačné straně.

„Cílem této metody je vstřípení trvalých, důležitých názorů eliminací a korigováním těch exitujících. Terapeutickou hodnotu spatřujeme ve spojení, které nastává mezi konkrétností a věrohodností informace a formováním vztahů a poznávacích postojů vychovávaného.“⁹⁷

Metoda pozitivních příkladů

Patří mezi metody, které podporují samostatnou aktivitu jedince. Vychovávaní by měli mít k terapeutovi důvěru a respekt, aby mohla být tato metoda účinná.

Interakce mezi vychovatelem a vychovávaným jedincem jsou postaveny na vzájemné závislosti. Jsou tím více pravděpodobnější, čím více jsou oběma stranami odměňované. Vychovávaní jedinci budou o to více navazovat a udržovat interakci s vychovatelem, čím více bude chování v těchto interakcích pro ně odměňující.⁹⁸

Zásadní pro tuto metodu je prvek autority, která je příkladem pro vychovávaného. Postupným působením pomocí osobního vlivu dochází ke změně v jedincově chování. Učí se chápat souvislosti mezi svým jednáním a důsledky tohoto jednání. Tato terapie bývá skupinová. Vztahy mezi jednotlivci ve skupině a zejména pak mezi jednotlivcem a vychovatelem jsou velmi významné pro výsledný efekt. Vychovatel musí mít správnou dávku empatie, musí umět navázat s jedinci kontakt takovým způsobem, aby u nich našel důvěru. Vychovatel svým přístupem povzbuzuje a podporuje prosociální chování individua.

⁹⁷ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s 51. ISBN 80-7368-149-8

⁹⁸ MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s.204

Situační metody

Tato metoda a prostředkem edukace, kdy jsou jednotliví účastníci konfrontováni s určitým popisem situace ze společenského či osobního života. Účastníkům se předloží konkrétní problémová situace z běžného života, kterou je třeba vyřešit.

Stankowskij analyzuje situační metody z trojího hlediska, kdy:⁹⁹

- a) Vychovatel využívá hodnoty obsažené v náhodné situaci
- b) Výchovnou situaci organizuje sám pedagog: příkazy, zákazy, pravidly, tvorbou, preparováním událostí
- c) Situace výchovně ovlivňuje vychovávaného jedince bez ingerence vychovatele

Cílem těchto metod je podpořit aktivitu jedince takovým způsobem, aby si pomocí výchovných situací osvojil za své společensky uznávané postoje a chování.

Psychodrama

K psychodramatu J. L. Moreno počítá všechny výkony tzv. výchovné strategie, která používá spontánní dramatizaci.¹⁰⁰ Je to metoda osobního rozvoje jedince, která probíhá ve skupině. Není to však typický příklad skupinové terapie, poněvadž se jedinec rozvíjí individuálně a nezávisle na skupině, pomocí skupiny se snaží osvobodit od zakořeněných vzorců chování.

Psychodrama probíhá za dohledu školeného terapeuta, který je schopen poradit si s mnohdy velmi rozbouřenými emocemi účastníků. Tato terapie má své zákonitosti a terapeut musí být schopen využít veškerých prostředků, které má k dispozici. Správná volba místa a scény, kde se bude hrát, je samozřejmostí.

Terapeut se musí zaměřit nejen na jedince, ale na celou skupinu. Jedince musí nechat se v jeho roli rozvíjet, ale přitom mu ukazovat směr a hranice a zároveň do hry zapojovat i ostatní členy skupiny. Musíme mít na paměti, že v závislosti na situaci a rozvíjejících se

⁹⁹ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s 53. ISBN 80-7368-149-8

¹⁰⁰ MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 206

interakcí, psychodramatik může být velmi aktivní nebo krajně pasivní.¹⁰¹ Terapeut má velmi těžký úkol, musí se vypořádat s celou skupinou protagonistů a zároveň je podněcovat k přirozenému vyjádření pocitů a emocí a posilovat v nich vědomí správných reakcí. Je důležité, aby se protagonisté vcítili do svých rolí, aby pouze neodříkávali napsaný text. Své role musí hrát v širším záběru, neboť pouze taková hra umožňuje nazírat do problémů protagonisty.¹⁰²

Psychodramatem se zabývala velké spousta badatelů. Na tuto metodu navázal i polský profesor Marek Konopczyński, který je zastáncem názoru, že dosavadní způsob resocializace je nedostatečný a tak vytvořit podpůrnou koncepci tzv. tvořivé resocializace.

¹⁰¹ STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s.55. ISBN 80-7368-149-8

¹⁰² STANKOWSKIJ, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. s.55. ISBN 80-7368-149-8

3 TVOŘIVÁ RESOCIALIZACE

Koncept tvořivé resocializace vznikl v Polsku a jeho tvůrcem je polský významný a uznávaný profesor Marek Konopczynski. Jako jeden z prvních přišel z teorií, že dosud používané formy resocializace jsou značně zastaralé, nedostačující a v dnešním moderním světě již zcela neefektivní. Klasické metody resocializace jako jsou metoda přímého výchovného vlivu, nepřímého výchovného vlivu, metoda pozitivních příkladů, situační metody, psychodrama jsou řazeny do již zmíněných metod klasických. Metoda tvořivé resocializace do kategorie modernějších metod.¹⁰³

Tvořivá resocializace je kreativní resocializační činnost, která pracuje pomocí již vypracovaných metod sociotechnických a napomáhajících. Tvořivá resocializace má za pomoci těchto sociotechnických metod změnit individuální a sociální parametry identity jedince sociálně narušeného.¹⁰⁴

Tvořivá resocializace klade důraz na ideál člověka: každý člověk je dobrý, proto hledáme v něm to dobro. Rozvíjí lidský potenciál na rozdíl od pouhé korekce sociálního a individuálního potenciálu jedince.¹⁰⁵

Tento způsob resocializace však není alternativou ke klasické resocializační pedagogice, ale doplňuje ji o nové dimenze a kontexty. Můžeme ji označit jako vícedimenzionální, zohledňuje všechny existenční parametry jedince ve vztahu k jeho sociálnímu fungování jako bio – psycho – socio – spirituální osobnosti a jako člena společnosti a různých sociálních skupin.¹⁰⁶

¹⁰³ JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS, 2012. s. 108. ISBN 978-80-87182-24-6

¹⁰⁴ MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 198

¹⁰⁵ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing a, 2012. s. 218. ISBN 978-80-247-3960-1

¹⁰⁶ MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 208

Konopczynski ve svém pojednání vymezuje pět základních odlišností tvořivé resocializace od klasického přístupu k resocializaci. Jsou to:¹⁰⁷:

- a) Tvořivou resocializace definuje jako proces, který rozvíjí a dotváří lidský potenciál, ne jako nynější přijaté postupy, které mají změnit a napravit sociální i individuální potenciál jedince.
- b) Společenskou nepřizpůsobivost považuje za problém nesprávně vytvořené identity v důsledku špatné socializace (nedostatečné přijetí a dodržování sociálních norem, nevhodné postoje, narušenost interpersonálních vztahů) a ne jako deviantní postoj jedince.
- c) Cílem tvořivé resocializace je vytvoření nových parametrů identity osob a ne jejich nahrazení. Cílem tedy není korekce osobního přesvědčení, postojů, preferencí a hodnotové orientace, chování a sociálních rolí jedince jako u klasického přístupu.
- d) Prostředkem určeným k dosažení tohoto cíle je rozvoj jedince a nikoliv jenom záměna negativních forem jednání za jiné prostřednictvím korekce, psychokorekce, psychomodifikace.
- e) dominantní je při tvořivé resocializaci a k dosažení výše uvedených cílů metoda dosažení těchto cílů prostřednictvím trénování autoprezentace jedince vizualizovanými parametry identity.

Hlavní metodou tvořivé resocializace je trénování autoprezentace jedince vizualizovanými parametry identity.

3.1 Cíle tvořivé resocializace

Možnostmi působení na společensky nepřizpůsobivé jedince se zabývá mnoho autorů, a proto na tuto problematiku existují různé pohledy:¹⁰⁸

- Behaviorální pohled – v případě této teorie se jedná o korekci naučeného individuálního chování a jednání jedince. Objektivními metodami má jedince

¹⁰⁷ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 201. ISBN 978-83-01-14852-2

MŮHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 208

¹⁰⁸ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 204. ISBN 978-83-01-14852-2

dovést k zavržení dosavadních reakcí a naučení se nových, společensky přijatelných.

- Interaktivní pohled – kontrola kvality mezilidských vztahů. Tato teorie se zaměřuje na zjištění a úpravu kognitivních procesů a psychických funkcí jedince a snaží se dosáhnout standardní vývojové úrovně.
- Multidisciplinární pohled – předpokládá možnost více teorií a jejich společného působení. Cílem není působit pouze na společensky nepřizpůsobivého jedince, ale širokospektrálně i na sociální prostředí a faktory, které mohou negativně ovlivnit resocializační působení na jedince. Teorie je tedy zaměřena na rozvoj osobnosti a zároveň na poskytování příznivých podmínek v sociální oblasti.

Tvořivá resocializace má pomoci jedinci prostřednictvím sociálních interakcí rozvíjet a objevovat svůj potenciál. Tento koncept předpokládá vytvoření nové identity a tím umožňuje prostřednictvím sociální adaptace změnit stávající způsoby chování v problémových situacích. Předpokládá zvyšování úrovně kvality fungování strukturálních faktorů a mechanismů tvůrčích procesů, což umožňuje získat nové dovednosti a kompetence v oblasti vytváření individuálních a sociálních parametrů identity.¹⁰⁹

Hlavními cíli tvořivé resocializace jsou:

1. Omezení vlivu sociálního prostředí a vstěpení takových tvůrčích kognitivních procesů, které pozitivně ovlivní společensky nepřizpůsobivé jedince.
2. Změna sociálního vnímání jedince

Proto by měly vznikat takové aktivity, které pomocí vzdělávání a působení na jedince povedou k vymodelování takových parametrů identity, které již nebudou totožné s parametry identit společensky nepřizpůsobivých jedinců. Jelikož identita je tvořena nejen tzv. „individuálním já“, ale také „já společenským“. Musíme se tedy zaměřit jak na tvůrčí procesy, které nám pomohou pracovat s člověkem tak, aby se sám naučil řešit problémové situace v obou rovinách. Musíme docílit toho, aby člověk hledal řešení takovým způsobem, který je společensky přijatelný a aby ho přijal i on sám za svůj.

¹⁰⁹ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 172. ISBN 978-83-01-14852-2

Vedle hlavních cílů Konopczynski zmiňuje i postup dosažení:¹¹⁰

- Zjistit, jakým konkrétním postupem můžeme docílit tvůrčí řešení problému
- Rozvoj těchto tvůrčích procesů; Jedinec se začíná projevovat, cvičí a snaží se.
- Realizace konkrétního díla; nové přístupy, nové parametry identity
- Zpětná vazba – odůvodnění realizace společně provedených úkolů; vedou k akceptaci jiných postupů řešení problémů.

O tvořivé resocializaci ovšem nesmíme uvažovat jako o konceptu, který předpokládá, že pouhým vytvořením nějakého díla, např. divadelní hry, dojde k obnovení společensky korektního myšlení u jedince. Ne. Tvořivá resocializace se právě zakládá na premise tvůrčích způsobů řešení problémových situací a právě tyto způsoby poté vedou k vytvoření nových parametrů identity. Tento proces je dlouhodobý.

3.2 Metody tvořivé resocializace

V odborné literatuře jsou uváděny tyto metody tvořivé resocializace.

- metoda resocializačního divadla – divadlo života
- resocializace prostřednictvím sportu
- dramaterapie jako pomocná metoda resocializace
- muzikoterapie
- resocializace prostřednictvím umění
- psychodrama a sociodrama

Každá z uvedených metod má své zákonitosti. Musí k tomu být proškolený personál, prostorové podmínky, ekonomické podmínky a taky tvořivý personál.¹¹¹ Využívají se především v podmínkách institucionalizované výchovy. Konopczynski metodu tvořivé resocializace aplikoval především u dětí a mladistvých s výchovnými problémy. A tak jak deviantní projev přivodil sociálně nepřizpůsobeným jedincům pocit úspěchu, štěstí

¹¹⁰ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 173. ISBN 978-83-01-14852-2

¹¹¹ MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 209

deformovaném světě jeho hodnot a norem, analogicky docházím u těchto jedinců k dosažení pocitu potřebnosti, ocenění za výkon, ohodnocení.¹¹²

3.2.1 Metoda resocializačního divadla

Pomocí této metody se jedinec může zcela odprostit od reality. Divadlo je symbiózou mezi realitou a abstrakcí, slovem a gestem, bolestí a radostí. Důležitou roli v divadelní koncepci plní také autoprezentace, mluvení (jak monologové tak dialogové), představivost, emoce, motivace, vnímání, myšlení a paměť.¹¹³

Tato metoda je založena na čtyřech základních bodech:

- a) Drží se předpokladu, že v každém člověku, byť sociálně narušeném, jsou prvky tvůrčího potenciálu. Musíme se tedy snažit na jedné straně o jejich zaktivování a na straně druhé jedinci pomáháme vstřípit inovativní způsob řešení problémových situací, se kterým se sžije.
- b) Základním předpokladem pro tvořivý proces je vzájemná interakce účastníků
- c) Divadlo je založeno na principu navazování vztahu mezi aktérem a divákem, což má tvůrčí dopad. Pomáhá minimalizovat nepříjemné vztahy a smazává rozdíly mezi aktéry, stírá bariéry a umožňuje komunikaci.
- d) Kýženým účinkem je vybudování vlastní sociální kompetence a vytvoření nových parametrů identity.

Metodu divadelní resocializace mohou doplnit další divadelní formy jako například psychodrama a sociodrama, o kterých bude zmínka později. Tato metoda je založena především na dokonalém zvládnutí scénáře a jeho postupném rozvíjení jednotlivými aktéry. Herci mají v rámci své postavy rozdílné charakterové role, které si mohou přizpůsobit k obrazu svému, mají různé postoje i vlastnosti. Celá tvorba účastníků je stále pod supervizí kompetentního instruktora, který neustále spolupracuje s herci a pomáhá jim pochopit určité situace.

Divadlo je místem, kde člověk nejen že může nazírat sám na sebe a má možnost pro seberealizaci, ale je i místem, které pomáhá v seberealizaci všem aktérům a dokonce

¹¹² MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. s. 209

¹¹³ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 172. ISBN 978-83-01-14852-2

i divákům. Je místem, kde i extrémní emoce jsou bezpečné, kde si člověk může zkusit zahrát různě nemožné i možné role, kde se z něj může stát člověk, kterého nenáviděl, kde může pochopit, že svět není černobílý.

Člověk v divadle života

Divadlo a resocializace jsou na první pohled dva úplně odlišné světy, které mají jinak postavené sociální, morální i kulturní hodnoty. Dvě zcela odlišné sféry života.¹¹⁴ Ale i přes zdánlivý nesoulad obou těchto disciplín, mají hodně společného. Pokouší se změnit lidského vnímání a působí na jeho utváření. Jsou to dva různé rozměry lidské tvorby, jejichž cesty směřují ke stejnému cíli.

Každý člověk je hercem ve svém vlastním životě, stává se tedy otrokem svých společenských rolí, které ho celý život provází. Člověk je obklopen sociálním prostředím, ve kterém platí určitá pravidla. Ta ale nemusí být vždy společensky akceptovatelná. Jsme tak polapeni do sítě vlastní sociální skupiny, jejich zákazů, příkazů a norem. Spojením poznatků z divadelní a resocializační praxe můžeme pomoci člověku, aby pochopil, že existuje i jiný svět, jiné role, jiné starosti. Divadlo mu tedy pomáhá uvědomit si, že je možné se změnit, je možné se pokusit o nápravu, je možné žít lepší život.

Divadlo je společenský fenomén, ve kterém vystupují dvě různé sféry, které se navzájem ovlivňují - herci a diváci. Není důležité, jaký jste herec, není důležité, co a jak říkáte, důležité je, jak dokážete svou roli uchopit, zvládnout, prožít, jaký z ní máte pocit. To vše se promítne i do diváka, který vás odmění zpětnou vazbou. Divadlo není od odříkávání předem schváleného textu. Divadlo je místo, kde se rodí nový život. Místo, kde si člověk může vyzkoušet jakoukoliv životní roli, aniž by byl nějakým způsobem sankcionován. Kde může pochopit, že život se dá žít a nejenom přežívat.

V rámci resocializační činnosti musíme zmínit divadlo Jerzy Grotowského. Grotowski (11. 8. 1933 – 14. 1. 1999) byl polský dramatik a inovátor v oblasti experimentálního divadla. Tvrdil, že rytmus moderního člověka v dnešní civilizaci je velmi rychlý, vyznačuje se napětím, pocitem zmaru ze svého života a přijímáním různých rolí a masek v životě. Člověk ale nechce být omezen, potřebuje dát nějak najevo své emoce a odpoutat

¹¹⁴ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 203. ISBN 978-83-01-14852-2

se od stereotypu. Divadlo poskytuje příležitost pro integraci, výměnu masek, odhalení skutečného problému – je to souhrn fyzických a duševních reakcí.¹¹⁵ Ačkoliv tento způsob divadla nezahrnuje praxi s trestanými osobami, tak svou základní myšlenkou je v těsné blízkosti a dává základ tvořivé resocializaci¹¹⁶ a z něj si právě vzal inspiraci Marek Konopczynski a Mariola Daszkiewicz pro svůj experiment s názvem „Scena Coda“.

„Scena Coda“

Je to první polská profesionálně-metodická snaha o hledání rehabilitačních rozměrů v divadelní činnosti, která je prováděná za spolupráce akademiků a umělců.¹¹⁷ Jak z předchozího odstavce vyplývá, tento počín vznikl z iniciativy polského profesora Marka Konopczyńskiego a režisérky a autorky her Marioly Daszkiewicz-Konopczynské.

Tento experiment měl za cíl vytvořit efektivní model rehabilitačně-vzdělávací terapie tak aby působil na negativní vlastnosti osobnosti. Byl zaměřen na osoby s poruchami osobnosti, trpícími úzkostmi, na osoby se sklonem k agresivitě. Proto měla tato terapie zapojit odborníky z různých oborů – pedagogy, psychology, herce, režiséry i umělce z hudební či výtvarné branže.

3.2.2 Resocializační působení prostřednictvím sportu

Tato metoda je zaměřena na vytvoření specifické osobní schopnosti a tím i spoluutváření vnímání jedinců. Podobně jako metoda resocializačního divadla rozvíjí mechanismy tvůrčích procesů jedince.¹¹⁸ Sportovní aktivity mohou nejen řešit bezprostřední problémy spojené s vnitřní tenzí, mohou formovat složky osobnosti, které mají s napětím souvislost. Mohou přispívat ke snížení agresivního chování, mohou jej převést do sociálně přijatelné formy, kterou sport je.¹¹⁹

Tato metoda má největší význam u mladistvých odsouzených mužů, které aktivizuje. Její výhodou je snadná dostupnost sportovních pomůcek a zejména popularita mezi odsouzenými. Věnovat se sportu je bráno jako vynikající příležitost jak si zdokonalit

¹¹⁵ GROTOWSKI, J. *Směrem k divadlu Poor* z [www.:](http://owendaly.com/jeff/grotows2.htm) <http://owendaly.com/jeff/grotows2.htm>

¹¹⁶ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 205. ISBN 978-83-01-14852-2

¹¹⁷ Tamtéž. s 208

¹¹⁸ Tamtéž. s 238

¹¹⁹ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Prah: Graga publishing, 2009. s.193. ISBN 978-80-247-2781-3

koordinaci pohybu, vidět postupné zlepšení výkonnosti a samozřejmě je to způsob zbavit se napětí s frustrace.

Cvičení hraje v životě člověka svoji nezastupitelnou roli, aniž bychom mu přikládali velký význam. Neslouží jen k vymodelování postavy či zvýšení fyzické kondice, ale zejména k odbourávání stresu, k uvolňování napětí, celkově k udržování fyzického i psychického zdraví.

Fyzická aktivita poskytuje mnoho pozitiv a zlepšuje náladu, proto je pro vězeňské prostředí velmi přínosná. U odsouzených může působit pozitivně z mnoha důvodů. Dává jim pocit potřebnosti pro tým, zvyšuje fyzickou i psychickou odolnost, podporuje zdravou soutěživost a vzájemné interakci s ostatními členy. Vytváří sociálně přijatelné postoje a komplexně rozvíjí osobnost.

Tělesná výchova má v rehabilitaci místo spíš jako výukový program, který posiluje sociální pouta a aktivizuje všechny účastníky. Fyzická rehabilitace je tedy základním faktorem kolektivní tvůrčí činnosti, která díky sebenáhledu a sebezpozorování dokáže eliminovat rušivé vlivy a změnit způsob myšlení jedince.

Pohybové aktivity zahrnují široké spektrum různých činností od kondičního cvičení, kolektivní sporty přes relaxační aktivity až po různá dechová cvičení. Rozvíjet dovednosti a návyky je možné v jakékoliv takovéto aktivitě, každá poskytuje příležitost pro posilování zdraví a kondici a ovlivňuje osobnost člověka.¹²⁰

Z pedagogického hlediska je nejdůležitějším výsledkem systematického pohybu trénink, který zvyšuje odolnost vůči stresu a psychické únavě, je důležitý pro rozvoj koordinačních schopností člověka.¹²¹ Tyto dovednosti jsou důležité pro další sportovní vývoj a pro motivaci aktivně se pohybovat vůbec. Posiluje osobnostní rysy člověka v rovině psychické, rozumové i biologicko-fyziologické.

¹²⁰ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 241. ISBN 978-83-01-14852-2

¹²¹ Tamtéž. s. 242

3.2.3 SOUHRN

Obě tyto metody tvořivé resocializace umožňují aktivaci a rozvoj tvůrčích procesů společensky nepřizpůsobivých osob, což umožňuje objevování a rozvíjení jejich potenciálu.¹²² Jsou založeny na základních principech a předpokladech:

- V každém člověku dřímá tvůrčí potenciál bez ohledu na sociální prostředí, ve kterém vyrůstá. Tento potenciál je nutno utvářet a rozvíjet různými sociálními interakcemi.
- Člověk si pomocí metod tvořivé resocializace osvojí takové osobní schopnosti, které mu pomohou při řešení konfliktních situací
- Metody tvořivé resocializace podporují proces opětovného sociálního začlenění do společnosti nepřizpůsobivým jedincům.
- Rozvíjejí a aktivují tvůrčí procesy, které pomáhají společensky nepřizpůsobivým jedincům získat takové schopnosti a dovednosti, které vedou k vytvoření nové identity. Jedinec se učí řešit vzniklé problémové situace novým inovativním způsobem.
- Metody tvořivé resocializace představují šanci jedince na nový život

Obě tyto metody vyžadují profesionální zacházení a profesionální přístup, ať už na jevišti jako organizované, systematické a smysluplné vedení, nebo jako trenér při sportovních aktivitách. Míra profesionality může velmi ovlivnit výsledný efekt. Dalšími důležitými faktory, ovlivňujícími průběh těchto metod je výběr účastníků s ohledem na jejich věk a počet, již zmíněný personál a doba trvání.

Vedle těchto dvou hlavních resocializačních metod tvořivé resocializace uvádí Konopczynski další pomocné metody jako je dramaterapie, muzikoterapie, terapie prostřednictvím výtvarného umění, psychodrama a sociodrama.

Zatímco MRD a MRS pokrývá většinou tvůrčího procesu a stimulaci a rozvoj potenciálu absolventů, pomocné metody podporují jenom určité fragmenty tohoto procesu.

¹²² KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 227. ISBN 978-83-01-14852-2

Pro komplexnost procesu je proto žádoucí podpořit tyto dvě základní metody i pomocnými metodami tvořivé resocializace.

Dramaterapie

Jedná se o pomocnou metodu, která také obohacuje základní metody tvořivé resocializace. Nachází se v bezprostřední blízkosti divadelní resocializace, avšak je zde jeden velký rozdíl. Zatímco metoda resocializačního divadla je založena na rozvíjení určitého scénáře prostřednictvím herců, kteří mají různé charaktery, dramaterapie je založená především na improvizaci. I cíle obou metod jsou odlišné. Dramaterapie je zaměřena hlavně na bližší poznání sebe sama prostřednictvím prožvení v rámci improvizovaného představení, kdy jedinec postupně odhaluje své pocity a trénuje vyjádření a rozšiřuje si povědomí o sobě samém.

Dramaterapie podporuje kreativitu jedince a spontánní chování společensky nepřizpůsobivých jedinců. Cílem je vytvořit základní psychologické předpoklady k tomu, aby se jedinci dokázali vyjádřit takovým způsobem, který je přijatelný. Metoda dramaterapie zasahuje do oblasti emocí, myšlení a představitivosti a v těchto oblastech pomáhá tvůrčímu rozvoji jedince. Divadlo jako takové je především o komunikaci mezi herci a diváky, oproti tomu drama je o vlastním prožívání účastníka.

Předmětem dramatické výchovy je činnost vycházející z obsahu prostředků dramatického umění jako je improvizace, interpretace, vstupování do rolí, simulace a další, která směřuje k člověku a jeho obohacování, až po schopnost prožívání, sdílení a sdělování; využívá dramatických prostředků k dosažení psychologických a pedagogických cílů.¹²³

Dramaterapie využívá činnost divadla při změně určitých osobnostních vlastností účastníků. Jeho hlavním cílem je rozvíjet tvořivost a spontánnost a nebát se vyjadřovat vlastní pocity.¹²⁴

¹²³ PIPEKOVÁ, J.; VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001. s. 85. ISBN 80-7315-010-7

¹²⁴ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 251. ISBN 978-83-01-14852-2

Muzikoterapie

Muzikoterapie je již dlouhou dobu užívanou metodou v mnoha psychiatrických i jiných zdravotnických zařízeních, dokonce i ve školách. Muzikoterapii můžeme chápat jako možnou formu psychoterapie, která po jejím správném užití vyvolává v jedinci příjemné pocity a může pomáhat rozvíjet jeho tvůrčí potenciál.

Druhy muzikoterapie

- Receptivní/vnímavá muzikoterapie – je charakteristická pasivní účastí pacienta, který je pouze vnímá různé zvuky bez aktivní účasti. Tento způsob posiluje a podporuje tvůrčí procesy.
- Aktivní muzikoterapie – klade důraz na rytmus hudební skladby určené k aktivaci pacienta.

Cílem muzikoterapie je zmírnění agrese, pomoc při potížích s navazováním kontaktů, snižuje emocionální napětí jedince, podporuje kreativnost jedince a prohlubuje jeho kreativní postoje, rozšiřuje estetické hodnoty a má relaxační účinky. Celkově přispívá k udržování psychické rovnováhy a duševního zdraví.¹²⁵ Zlepšuje celkový stav jedince, tlumí emotivní jednání a optimalizuje bioenergické procesy celého těla.

Resocializace prostřednictvím výtvarných aktivit

Výtvarné aktivity jsou běžně užívanými metodami školství, které pozitivně působí na rozvoj fantazie a myšlení dítěte a pomáhají uvolňovat vnitřní tenze a tím snižují agresivitu. Děti se učí zvládat různé výtvarné techniky a jejich prostřednictvím vyjadřovat své emoce. V posledních letech se začali objevovat tendence o použití výtvarných technik v procesu rehabilitace. Vznikla terapeutická činnost, která je zaměřená na aktivaci jedince pomocí výtvarného umění.

Jeho podstatou je vytvoření základů pro vnímání umění ve všech jeho podobách. Teprve potom můžeme mluvit o léčbě uměním. Každá lidská bytost pak může vyjádřit své pocity pomocí grafické podoby.¹²⁶ Pro sociálně narušené jedince je to jeden ze způsobů, jak

¹²⁵ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 255. ISBN 978-83-01-14852-2

¹²⁶ Tamtéž s. 263

aktivovat svou vnitřní sílu, rozvíjet estetické cítění a naučit se ve všem najít něco krásného. Protože jedině ve chvíli, kdy naučíme člověka objevovat vnímat a chápat krásno, se změní a mohou mu začít být nepříjemné různé negativní vlivy a vlastnosti a bude na sobě chtít začít pracovat. Předávání a provádění výtvarných kurzů za přítomnosti učených lektorů, zaměřené na poznávání klientů je nejen velmi aktivizující tvůrčí činností, ale také vynikající způsob k dotváření osobnosti.

Není důležité, zda můžeme účastníky terapeutického procesu kvalifikovat jako výtvarně nadané. Důležité je, aby jim výtvarné činnosti umožnily prožitek, který vede k jejich osobnímu vyjádření.¹²⁷ Výtvarné umění je motivující prvek, který v představiteli dokáže vyvolat a rozvíjet fantazijní představy a vede k citovému, intelektuálnímu i duchovnímu růstu jedince.¹²⁸

Percepce výtvarného umění nesmí být omezena stávajícími stereotypy v používání zraku. K utvoření komplexního vjemu a k rozvoji estetického cítění je nutné využít všech tělesných smyslů. Účelem resocializace prostřednictvím výtvarného umění je rozvoj emocionálních procesů, metaforického myšlení, paměti a vnímání. Funguje jako dobrý ukazatel pro terapeuta o jedincově aktuálním duševním stavu, tedy má diagnostickou funkci. Pomáhá navazovat kontakty s ostatními účastníky a pomáhá jim s vyjádřením těžko verbalizovaných problémů.¹²⁹

Nejčastěji se tato forma resocializace praktikuje ve skupinové podobě. Účastníci dostávají různá zadání toho, co mají vytvořit, sami si mohou vybrat techniku postupu. Svou tvůrčí práci pak vyjadřují emoce a pocity, své vnitřní rozpoložení. Ve skupině poté mohou veřejně diskutovat o svých problémech a stylu svého vyjádření. Společně jsou díky této tvořivé činnosti schopni vytvořit pozitivnější pohled na svět, rozvinout pozitivní strukturu myšlení a představivosti.

¹²⁷ PIPEKOVÁ, J.; VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001. s. 108. ISBN 80-7315-010-7

¹²⁸ Tamtéž s. 108

¹²⁹ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 265. ISBN 978-83-01-14852-2

Psychodrama a sociodrama

O psychodramatu je psáno již v kapitole o pedagogických terapiích v resocializační praxi. Marek Konopczynski se inspiroval dílem J. L. Morena, který je zakladatelem psychodramatické školy a modifikoval ho pro potřeby tvořivé resocializace.

Psychodrama je divadelní vyjádření svých vlastních traumatizujících a konfliktních životních zkušeností s cílem dosáhnout terapeutického efektu.¹³⁰ Podle zakladatele používá psychodrama 5 základních prostředků: jeviště, protagonistu, režiséra – terapeuta, pomocné herce a publikum.

Sociodrama prakticky splývá s psychodramatem s tím rozdílem, že psychodrama je více zaměřeno na přehrávání osobních problémů klienta, zatímco sociodrama na hraní rolí v situacích obsahujících odlišné socionormy a hodnoty.¹³¹ V sociodramatu by se měli vytvářet takové situace, které jsou důležité pro většinu členů, řeší se tak problémy celé skupiny.

Hlavními cíli těchto dvou metod je, podobně jako u ostatních, měnit vadné vzorce chování a působit na klienta v prosociálním slova smyslu, snaha o získání vhledu do problematiky, zprostředkování mezilidských vztahů, vytváření kontaktů a zlepšení komunikačních dovedností. Napomáhá rozvíjet tvořivý potenciál jedinců a aktivovat poznávací a tvůrčí procesy. Rozvíjí schopnost spolupráce s ostatními a pomáhá nabývat sebevědomí.

¹³⁰ KONOPCZYŃSKI, M. *Metody tworczej resocjalizacji*. Warszawa: Pegagogium, 2008. s. 274. ISBN 978-83-01-14852-2

¹³¹ PIPEKOVÁ, J.; VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001. s. 108. ISBN 80-7315-010-7

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Obsahem praktické části bude terénní empirické šetření, které bylo prováděno ve vazební věznici (Věznice A) a ve věznici s ostrahou (Věznice B). Jako respondenti byli zvoleni odborní zaměstnanci vězeňské služby a odsouzení muži z obou věznic.

4.1 Cíl výzkumu

V závislosti na tématu „tvořivé resocializace v české penitenciární praxi“ je výzkum zaměřen právě na realizaci těchto aktivit v našich podmínkách. Cílem bylo zjistit, zda je v našich podmínkách možno aplikovat metody tvořivé resocializaci, zda se uplatňují a zda odborní pracovníci věznic vůbec vědí, v čem tento nový způsob rehabilitace spočívá. Dále je cílem výzkumu zjistit, jestli se odsouzení jsou dostatečně motivovaní k účasti na aktivitách a jsou s nimi spokojeni

4.2 Stanovení hypotéz

K problematice jsou stanoveny následující hypotézy

H1: Odborní zaměstnanci vězeňské služby vědí o tvořivé resocializaci

H2: Tvořivá resocializace je v našich podmínkách aplikovaná v rámci aktivit.

H3: Největší procento odsouzených projevuje zájem o sportovní aktivity.

4.3 Metody výzkumu

Pro přesnější analýzu dat jsem zvolila kombinovaný výzkum. Jako hlavní metodu jsem zvolila strukturovaný rozhovor se speciálními pracovníky vězeňské služby, který byl veden formou otevřených přesně stanovených a předem připravených otázek. Rozhovory byly vedeny s civilními zaměstnanci přímo ve věznicích. Pomocí otevřených otázek můžeme porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku.¹³²

¹³² ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ, K.. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s.160. ISBN 978-80-7367-313-0

Doplňkovou metodou byl dotazník, který byl v obou věznicích rozdán mezi jednotlivé odsouzené muže. Dotazník byl konstruován formou uzavřených i otevřených otázek a byl formulován s ohledem na ochranu osobních údajů¹³³, nebudou zde tedy uváděny žádné osobní údaje, které by mohly být zneužity.

Výzkum je volen tímto způsobem z důvodu lepšího pochopení problematiky. Rozhovory s pracovníky věznic nám pomohou lépe pochopit práci s odsouzenými ve vězeňském prostředí a odhalí konkrétní problematiku, která nás zajímá, což je tvořivá resocializace v praxi. Oproti tomu dotazníky byly konstruovány obecně, abychom si mohli ověřit spokojenost odsouzených s výběrem aktivit, zda jsou s možnostmi aktivit dostatečně obeznámeni.

4.4 Výběr respondentů

Výzkum byl prováděn ve vazební věznici (věznice A) a ve věznici s ostrahou (věznice B). Rozhovory byly vedeny s odbornými pracovníky věznic. Ve věznici A bylo dotázáno celkem pět pracovníků z toho dva vychovatelé, dva speciální pedagogové a jeden psycholog. Ve věznici B byl rozhovor veden se sedmi pracovníky, z toho jeden vychovatel, speciální pedagog, vychovatel – terapeut, kaplanka a psycholog. Z celkového počtu 10 osob byly tři ženy a sedm mužů. Všichni dotazovaní mají ve svém oboru praxi v rozmezí 2,5 – 13 let.

Pro dotazníkový výzkum bylo za pomoci odborných zaměstnanců věznic vybráno v každé věznici 40 respondentů, kteří na otázky v dotazníku velmi ochotně odpověděli. Návratnost dotazníků byla v obou věznicích 100%. Avšak ve věznici B se v případě třech vrácených dotazníků stalo, že respondent odpovídal na stanovené otázky cíleně nepravdivě a z toho důvodu nemohou být zahrnuty do celkového hodnocení.

4.5 Analýza dat

4.5.1 Otázky rozhovoru

1. Znáte pojem resocializace. Co je podle vás „tvořivá resocializace“?
2. Jaké aktivity se uplatňují u vás ve věznici?

¹³³ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů

3. Je u vás k dispozici kroužek divadelní, sportovní, výtvarný a hudební?
4. Jaké aktivity jsou nejvyžívanější?
5. Jaké konkrétní aktivity s nimi provádíte Vy?
6. Je podle vás nabídka aktivit dostatečná?
7. Je podle vás resocializační působení v českých věznicích dostatečně efektivní?
8. Jaké jsou největší problémy při působení na odsouzené?

Odpovědi dotazovaných respondentů

Vychovatel 1 (věznice A)

- 1) Ano, tento pojem resocializace samozřejmě znám. O tvořivé resocializace už jsem také slyšel, ale nevím jistě, zda jsem schopen odpovědět zcela přesně. Podle mě je to takové působení na odsouzené, které je novým způsobem motivuje k nějakým výkonům. Tvořivá asi proto, že se musí zapojit aktivně do práce nebo nějaké činnosti a tím se mění jejich vnitřní přesvědčení.
- 2) V každé věznici se uplatňují aktivity trochu jiné. Záleží na konkrétní věznici a jejich možnostech. U nás si odsouzení mohou vybrat z těchto kroužků a kurzů: kroužek kuchařských dovedností, zeměpisní, společenských her, pohybový, pěstitelský, keramický a výtvarný, modelářský, divadelní, akvaristický, dále zde jsou kurzy cizích jazyků, psychologické poradenství a možnost kondičního cvičení a sportovního vyžití.
- 3) Kromě hudební jsou zde k dispozici všechny.
- 4) To je těžké soudit, o kroužky je veliký zájem celkově. Ale podle mého je takovým pro odsouzené nejlepším kroužkem asi sportovní. Odsouzení se zbavují touto metodou stresu a napětí a dělají to rádi.
- 5) Já se zaměřuji hlavně na sportovní kroužek. S odsouzenými se věnuji různým sportům podle počasí. Když je počasí příznivé, jdeme si zahrát ven fotbal, nohejbal nebo třeba basket. Když počasí nedovoluje, hrajeme stolní tenis. Pořádáme i různé turnaje, to je potom zábavnější. Chlapí jsou motivovaní a více je to baví. Myslím, že sportovní aktivita je pro ně velmi přínosná. Všichni

odsouzení na našem oddělení mají možnost i chodit do posilovny ve svém volném čase. Toho využívají skoro všichni.

- 6) Podle mého názoru nabídka dostatečná je. My jsme vazební věznice a jsou tu odsouzení, kteří jsou pracovně zařazení. Není jich tu mnoho a jsou z větší část dne v práci, takže naše nabídka co se aktivit týče je dostatečná.
- 7) Myslím si, že my jako zaměstnanci věznice se snažíme na odsouzené působit, jak nejlépe umíme. Otázka je, jak si s tím poradí po výstupu. Takže ano ve věznicích efektivní je.
- 8) Ani nedokážu říct, podle mě žádné velké nejsou. Samozřejmě peníze. Vybavení na aktivity je nedostatečné a zastaralé.

Vychovatel 2. (věznice A)

- 1) S pojmem resocializace se setkávám díky své profesi dnes a denně. Co je tvořivá už jsem taky slyšel, když jsem studoval. Jedná se novou formu působení na odsouzené s cílem aktivovat jejich tvořivou stránku a tím změnit jejich vnímání světa. Co si vzpomínám tak se prováděla formou divadla a sportu.
- 2) U nás ve věznici je hodně aktivit. Já je ani všechny nedokážu vyjmenovat. Jsou tu nějaké kurzy jazyků a různé kroužky. Já osobně mám na starosti výtvarku.
- 3) Ano. Jen hudební zde není, ale občas v rámci videoklubu koukají na nějaký koncert.
- 4) Těžko říct. Asi sportovní aktivity.
- 5) My se zaměřujeme na výtvarné dovednosti v širším slova smyslu. Není to čistě jen o tom, přijít a namalovat jablko nebo vázu. Samozřejmě i takové úlohy dostávají, ale tento kroužek je obsáhlejší. Někdy odsouzení dostanou téma něco namalovat a dostanou prostor k vlastnímu vyjádření. Pak si své výtvary navzájem ukazují a mohou o nich diskutovat. Někdy děláme keramiku, což je teď obtížnější, protože se nám rozbila pec na vypalování. Skládají různé věci z papíru a celkově tvoří.
- 6) Řekl bych, že ano.
- 7) V rámci naší práce určitě. My jsme malé oddělení se zařazením s dohledem, jsou zde umístění většinou prvotrestaní vězni a práce s nimi je na dobré úrovni. Jestli ale

budou opětovně páchat trestnou činnost, nedokážu posoudit. Kriminál z nich jiného člověka ale neudělá.

- 8) Teď určitě vidím největší problém v tom, že nemáme pořád zprovozněnou tu pec na vypalování keramiky. Na nedostatečnou aktivitu ze strany odsouzených si stěžovat nemůžu. Možná ještě malé prostory, nejsou kapacitně dostatečné a je jich málo

Speciální pedagog (věznice A)

- 1) Je to stimulace člověka, jak jeho duševní stránky tak fyzické. V podstatě pomocí různých aktivit změním parametry lidské identity. Člověk se díky aktivitám dokáže odprostit od svých problémů a zaměří se na něco, co mu jde, v čem je dobrý a kde ho druzí ocení. Například pomocí divadla.
- 2) Je jich zde spousta. Sportovní aktivity, divadelní spolek, kurzy jazyků, zeměpis. Odsouzení se mohou učit vařit, pěstovat akvarijní rybičky a mnoho dalších.
- 3) Ano, divadelní, sportovní i výtvarný mají odsouzení k dispozici. Hudební ne, pokud nepočítáme nucený poslech řvoucích tedy zpívajících obviněných na vycházkových dvorech.
- 4) To je asi individuální. Obecně můžeme říci, že o všechny aktivity je velký zájem. Ale nejvíce se asi vybijí při sportu. Musím říct, že velmi kladné ohlasy jsem zaznamenal i na divadlo.
- 5) Já se zaměřuji na divadelní činnost, která vede k rozvoji tvořivého myšlení a fantazie. Odsouzení se učí spolupracovat s ostatními, kteří s nimi jsou na jevišti, musí jim důvěřovat. Vede to k uvolnění přebytečného stresu. Odsouzení si rozšiřují své komunikační dovednosti i obzory ohledně světové i naší literatury, kultury a umění. Každý rok hrajeme představení pro zaměstnance věznice. Letos jsme pojali hru zábavnou formou, kdy chlapi hráli hru z prostředí ulice, kde se děj odehrává v prostředí podvodů, drog a prostituce. Bylo zajímavé pozorovat, jak se tohoto tématu zhostili.
- 6) Myslím si, že by bylo dobré rozšířit i o počítačové kurzy. Znalost počítačů je v civilním životě velmi důležitá. Jinak bych řekl, že dostatečná je.
- 7) Chtěl bych říci, že ano, ale procenta recidivy tomu neodpovídají. My se snažíme dělat všechno proto, aby byli schopni žít venku řádný život.

- 8) Nedostatek času. Musíme psát velké množství různých dokumentů a na samotnou práci s lidmi nezbývá tolik času.

Speciální pedagog2 (věznice A)

- 1) O tomto termínu jsem slyšel, ale vysvětlit ho nedokážu. Asi něco v tom smyslu, že se odsouzený musí aktivně podílet na své resocializaci. Musí něco tvořit, ať už v hmotném či duševním slova smyslu.
- 2) Je jich hodně. Jsou rozděleny na zájmové, vzdělávací a speciálně-výchovné.
- 3) Existuje zde divadlo, sportovní aktivity i výtvarné. Hudební jako muzikoterapie u nás na oddělení není k dispozici. Pouze na detenčním ústavu, kde mi mají chovanci
- 4) Podle mě jednoznačně sportovní.
- 5) Já vedu takzvaný adaptační kurz, který probíhá formou komunity. Snažím se připravit odsouzené na život venku, předkládám jim různé nové informace o dění ve světě. Každý má za úkol si připravit nějaký referát na vlastní téma, který všem přednese a poté se o něm diskutuje. Zkoušíme si různé zátěžové situace, jak bychom na ně reagovali, jak se dají řešit a podobně.
- 6) Nedokážu posoudit.
- 7) Nemyslím si.
- 8) Odsouzení se mnohdy nedokážu otevřít.

Psycholog (věznice A)

- 1) Ano, znám tento termín.
- 2) Nedokážu vám je vyjmenovat všechny, ale jsou rozděleny na zájmové, vzdělávací a speciálně výchovné.
- 3) Ano, tyto jsou zde k dispozici. Muzikoterapie jako taková ne.
- 4) Nevím
- 5) Vedu s nimi individuální rozhovory, ale jen v případě, že si o to požádají. Žádnou konkrétní aktivitu nedělám.
- 6) Ano

- 7) My už více dělat nemůžeme.
- 8) Nedostatek financí, neochota odsouzených přijmout jakoukoliv autoritu, nedostatek času.

Vychovatelka (věznice B)

- 1) Co je resocializace vím, protože zde pracuji už devět let, ale o tvořivé jsem neslyšela. Z názvu bych řekla, že tam bude podstatné něco tvořit. Takže když se věnuji hudebnímu kroužku a moji svěřenci tvoří hudbu, dá se říct, že na ně tato aktivita může tvořivě působit.
- 2) U nás je ta nabídka velmi široká. Jsme velká věznice a na každé ubytovně je to trochu jiné. My zde máme tzv. skupinu 21. Jsou zde odsouzení zařazeni do speciálního oddílu a mají minimálně 21 hodin týdně různé aktivity. Speciálně - výchovné aktivity mají povinné a dále se mohou účastnit různých zájmových či vzdělávacích.
- 3) Je zde jen hudební a sportovní. Měli jsme snahu vytvořit i divadelní, ale bylo to zamítnuto
- 4) Nevím, všechny aktivity jsou hojně navštěvované. O muziku je asi zájem největší
- 5) Já se věnuji uměleckých aktivitám a hudebním. V rámci těch uměleckých vězni vyrábí různé šperky, drátkují, skládají květiny z papíru. Občas si pouštíme nějaké naučné filmy o umění či hudbě. Hudební kroužek vedu již sedmým rokem. Probíhá jednou za týden a to v rozmezí dvou hodin. Účastní se ho maximálně osm odsouzených. Občas poslouchají muziku z ulice, kterou si nechali poslat z domu, hrají a skládají i svou vlastní hudbu. Bohužel nemáme dostatečné vybavení.
- 6) Rozšířila bych ji jen o ten divadelní kroužek. Je třeba více tvůrčích aktivit, které by podporovaly rozvíjet osobnost.
- 7) Ano, i kdyby mělo být procento úspěšnosti třeba jen jednaprocentní. Aby byla více efektivní, muselo by se vrátit k systému, že každý měl povinnost pracovat. Zcela chybí pracovní návyky a to je špatně.
- 8) Nedostatek financí. Nedostatek prostor. Nedostatečné vybavení. Dříve zde fungoval i keramický kroužek, ovšem rozšiřovali se ubytovací kapacity a tak musela jít práce s odsouzenými stranou.

Speciální pedagog (věznice B)

- 1) Ano, slyšel jsem o tom termínu.
- 2) Těch je tolik, že je ani nedokážu všechny vyjmenovat. Máme tu různé rekvalifikační kurzy, kdy vězni dostanou i papír o absolvování, který mohou využít v civilním životě. Vzdělávací aktivity (výuka cizích jazyků, zeměpis, historie, právní vědomí, občanská nauka, všeobecné znalosti), zájmové aktivity (kulturní kroužek, čtenářský klub), speciálně-výchovné aktivity (pohybové hry, zahradnický kroužek, arteterapie) a spoustu dalších
- 3) Výtvarný a hudební ano
- 4) Velký zájem je o všechny. Nejoblíbenější jsou asi sportovní aktivity
- 5) Rekvalifikační kurzy. Základní kuchařské práce, kurz jednoduché obsluhy pro restaurační zařízení a základy práce na PC.
- 6) Ano a zájem je velký. Nabídka i poptávka jsou v rovnováze.
- 7) Ano. V podmínkách věznice určitě. Musíme ale rozlišit působení na prvotrestané a na recidivisty. Samozřejmě, že s prvotrestanými se lépe pracuje, jsou více tvární a více se zapojují.
- 8) Na úkor ubytovací kapacity se musely rušit některé učebny, tudíž je učeben málo. Na aktivity je málo času, protože se z nás stali administrativní pracovníci. Na všechno musí být deset papírů. Dalším problémem je, že lidé po výkonu trestu kolikrát nemají, kam jít a proto se nám stále vrací.

Vychovatelka – terapeutka (věznice B)

- 1) Ano. Celkem nový přístup v resocializační praxi, kdy se pomocí divadelních, sportovních a jiných uměleckých aktivit působí na člověka. Ten se dokáže i změnit.
- 2) Je jich hodně. Já se zaměřuji na arteterapii.
- 3) Hudební, sportovní i výtvarný ano. Divadelní jako takový ne, ale jednou za čas se pořádá tzv. literární soutěž, kdy si odsouzení připraví buď báseň, písničku nebo mohou zahrát i nějakou scénku. To by se dalo brát jako tvůrčí činnost spojená s divadlem.
- 4) Všechny speciálně – výchovné.

- 5) V rámci „skupiny 21“ vedu kroužek zaměřen na arteterapii a pak pořádáme skupinová sezení. Ta výtvarná činnost je rozdělena. Někdy dostanou téma a musí kreslit. Témata bývají většinou konkrétní, ale někdy i abstraktní. Skládáme origami a někdy vyrábíme tématické koláže. Postupem času je vidět, že se odsouzení mění. Ze začátku jsou spíše skeptičtí, ale pak se do toho dostanou, zlepši se jejich komunikace, dokáží se otevřít a začít vnímat své okolí jinak
- 6) Na specializovaném oddělení určitě ano.
- 7) Ano
- 8) Nedostatek času na jednotlivce, malá otevřenost osob – bojí se dát najevo své pocity před otevřenou skupinou. Prostředí.

Psycholog (věznice B)

- 1) Termín slyším poprvé. Nejspíš souvisí s větší kreativitou v rámci plnění aktivit. Resocializace není jenom věcí vězeňství, ale je nutné v ní pokračovat i po propuštění.
- 2) Resocializační program 3Z, duchovní péče, preventivní poradenská činnost...ostatní vám vytisknu.
- 3) Je zde sportovní, hudební, výtvarný
- 4) Obecně sportovní a zájmové
- 5) Individuální terapie a pohovory
- 6) Ano
- 7) Ne, intervenční programy jsou málo efektivní. Nutná je psychoterapie, pak může být řeč o resocializace. Lidé prvně musí přehodnotit svůj dosavadní život, pak mohou získat nové hodnoty.
- 8) Nedostatečná odbornost zaměstnanců. Psychicky náročná práce. Nedostatek času pro aktivity. Nedostatečná kapacita.

Kaplanka (věznice B)

- 1) Pojem neznám. Asi spojení terapie s výchovou
- 2) Je jich mnoho.

- 3) Sportovní, hudební i výtvarný ano.
- 4) Nevím
- 5) Jako kaplanka mám svou činnost rozdělenou na dvě části. Dobrovolnou a speciálně-výchovnou. Dobrovolná část je zaměřena na víru. Provádíme bohoslužby i individuální rozhovory s odsouzenými. V rámci té speciálně-výchovné si vždy připravím nějaký biblický text, který odprostím od víry. V bibli je spousta příběhů plných vražd, různých nespravedlností a tyto příběhy vezmu jako příklad a s účastníky potom řešíme, jak by reagovali oni, co si o té situaci myslí. Zajímá mě, jak by vyřešili situaci z hlediska jejich jednání. Učí se tak vžít do různých situací. Zamýšlejí se sami nad sebou, nahlízejí na svůj bývalý život a uvědomují si své chyby.

Samozřejmě se dá použít i jiná kniha, ale já rozumím této, tak proč ji nepoužít. Na tuto metodu mám hodně pozitivních ohlasů. Dokonce jsem dostala i pár dopisů, které mi poslali propuštění trestanci, kde mi děkují za mou práci, že si díky této metodě uvědomili, co je důležité.

- 6) Ano. Je veliký zájem.
- 7) To je individuální. Je nutné, aby měli po výstupu odsouzení možnost spolupracovat s různými organizacemi, které jim mohou pomoci.
- 8) Nedocenenost vykonané práce – vede k demotivaci.

Dílčí vyhodnocení

Z provedených rozhovorů nám vyplývá, že odpovědní pracovníci přestože s tvořivou resocializací každý den pracují a využívají ji, pouhá polovina z nich ji dokáže definovat. Druhá polovina tvrdí, že se s tímto pojmem setkali poprvé, ale rámcově ho dokázali definovat také.

V obou věznicích mají odsouzení k dispozici široký výběr různých aktivit, ať už se jedná o aktivity vzdělávací, zájmové či speciálně-výchovné. Ve věznici B se vězni mohou účastnit certifikovaných rekvalifikačních kurzů, které jim mají umožnit rychleji si najít práci a tím se rychleji začlenit do společnosti. Z odpovědí na otázku číslo dvě rovněž vyplývá, že metody tvořivé resocializace nejsou v praxi pojímána jako celek, ale jsou začleněny na jedné straně do speciálně-výchovných aktivit (např. arteterapie) a na straně druhé mezi aktivity zájmové (sport, hudební kroužek).

Z aktivit, které můžeme zařadit do metod tvořivé resocializace, jsou ve věznici A realizovány aktivity sportovní, výtvarné a je zde i vězeňský divadelní spolek. Ve věznici B jsou stejně jako ve věznici A realizovány aktivity sportovní a výtvarné, místo divadelního kroužku, který v druhé věznici není, zde funguje kroužek hudební.

Takřka všichni dotazovaní odborní pracovníci uvedli, že nejžádanější jsou kroužky se sportovním zaměřením. Zároveň se také shodli, že o všechny nabízené aktivity je ze strany odsouzených velký zájem, mnohdy až převyšuje kapacitní možnosti.

Z odpovědí na otázku číslo pět přímo vyplývá, že sami přímo aplikují metody tvořivé resocializace. Zde bych chtěla zejména zmínit činnost kaplanky z věznice B, která v rámci duchovní činnosti dokázala propojit vlastním tvůrčím přístupem metody duchovní práce s metodami tvořivé resocializace a metodami transakční psychologie.

Většina zaměstnanců považuje nabídku aktivit ve výkonu trestu za dostatečnou a svou práci a celkově resocializační působení na odsouzené hodnotí za efektivní. Dodávají, že jejich vliv končí na hranicích věznice. Uvádí, že společnost by si měla uvědomit, že resocializace není jen otázkou vězeňské služby.

Jako největší problémy spojené s výchovným působením na odsouzené jsou zmiňovány finanční problémy, dále pak nedostatek prostor k realizaci aktivit a málo času na práci přímo s odsouzenými.

4.5.2 Dotazníkové šetření

1) Účastníte se některé z aktivit ve VTOS?

Tato otázka nám uvádí, kolik osob z celkového počtu je ochotno podrobit se vězeňským resocializačním aktivitám, vyjma aktivit pracovních.

Tabulka-1	Věznice A	Věznice B
Ano	40 (100 %)	34 (91.9%)
Ne	0	3 (8.1%)

Tři odsouzení uvedli, že se aktivit neúčastní, neboť jsou pracovníčně zařazeni, proto se aktivit neúčastní a dále ve výzkumu nebudou zohledňováni.

2) Jste spokojeni s nabídkou aktivit ve VTOS?

Tabulka-2	Věznice A	Věznice B
Ano	35 (87,5 %)	30 (88,2 %)
Ne	5 (12,5 %)	4 (11,7%)

Odsouzení uvádí, že jim chybí zejména vzdělávací aktivity v oblasti počítačové gramotnosti a jazykového vzdělávání. Nikdo z respondentů nevedl, že by nabídku rozšířil o zájmovou aktivitu.

3) Jaké aktivity využíváte?

Otázka směřuje k zjištění, zda odsouzení využívají resocializační aktivity, a kolik z nich využívá aktivity, jež lze považovat za aktivity tvořivé resocializace.

Tabulka-3	Věznice A	Věznice B
Divadelní aktivity	12 (30%)	0
Sportovní aktivity	34 (85 %)	30 (88.2%)
Hudební aktivity	0	8 (23,5)
Výtvarné aktivity	16 (40%)	17 (50 %)
Ostatní	28 (70%)	25 (73%)

Z uvedené tabulky vyplývá, že v rámci aktivit jsou využívány i prvky tvořivé resocializace.

4) Myslíte si, že jsou pro vás aktivity přínosné?

Tabulka-4	Věznice A	Věznice B
Ano	39 (97.5%)	31 (91,2%)
Ne	1 (2.5%)	3 (8,8 %)

Cílem této otázky bylo ověřit, zda jsou odsouzení spokojeni s aktivitami a zda mají pocit, že jsou pro ně přínosné. Většina odsouzených vidí v aktivitách pro jejich osobnost přínos.

5) Účastníte se sportovních aktivit?

Tabulka-5	Věznice A	Věznice B
Ano	34 (85%)	30 (88,2%)
Ne	6 (15%)	4 (11.8 %)

Tabulka jasně ukazuje, že sportovní aktivity jsou v obou věznicích velmi vyhledávané a oblíbené. Ve věznici A se účastní těchto aktivit 85% všech dotazovaných a věznici B 88,2% všech dotazovaných.

6) Účastníte se výtvarných aktivit?

Tabulka-6	Věznice A	Věznice B
Ano	16 (40%)	17 (50%)
Ne	24 (60%)	17 (50%)

Výsledky nám ukazují, že výtvarné aktivity nejsou tolik oblíbené. Ve věznici A se jich účastní 40% všech dotazovaných, ve věznici B celá polovina.

7) Účastníte se hudebních aktivit?

Tabulka-7	Věznice A	Věznice B
Ano	3 (7,5%)	8 (23,5%)
Ne	37 (92.5%)	26 (76.5%)

Tři odsouzení uvádí, že se účastní hudebních aktivit, přestože v dané věznici není hudební kroužek realizován a odůvodňují to tím, že hudební produkci provádějí ostatní vězněné osoby na vycházkových dvorech.

8) Jste členem vězeňského divadelního spolku?

Tabulka-8	Věznice A	Věznice B
Ano	12 (30%)	0
Ne	28 (70%)	34 (100%)

Ve věznici A je účast na divadelních aktivitách na úrovni 30%. Oproti tomu ve věznici B je účast nulová. Ale to je dáno tím, že divadelní kroužek jako takový tam není k dispozici, jak jsme již zjistili z rozhovorů s odbornými zaměstnanci.

5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Výzkum byl zaměřen na realizování metod tvořivé resocializace v české penitenciární praxi. Byly stanoveny tři základní hypotézy.

H1: Odborní zaměstnanci vězeňské služby vědí o tvořivé resocializaci.

K této hypotéze se vztahuje otázka č. 1. Byla položena pěti odborným zaměstnancům ve věznici A a pěti zaměstnancům věznice B. Z celkového počtu odpovědí je zřejmé, že polovina oslovených, věděla, co je smyslem tvořivé resocializace. Přestože druhá část respondentů uvedla, že pojem tvořivé resocializace slyší poprvé v životě, dokázala si jeho obsah logicky odvodit.

Vzhledem ke stanovení hypotézy a získaným údajům nám nezbývá než konstatovat, že 50% pracovníků zná pojem tvořivé resocializace, ví, co obnáší a metody tvořivé resocializace užívá v praxi. Zbývajících 50% pracovníků metody tvořivé resocializace užívá ve své práci intuitivně v rámci použití jiných výchovně resocializačních prostředků.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že nepodařilo získat dostatek validních výsledků

H2: Tvořivá resocializace je v našich podmínkách aplikovaná v rámci aktivit.

K této hypotéze se vztahují otázky z rozhovoru č.2, č.3 a č.5, podpůrnou metodou je dotazník, který zjišťuje skutečnou účast na aktivitách.

Z uvedených odpovědí je zřejmé, že v rámci programu zacházení se realizují takové aktivity, které korespondují s aktivitami tvořivé resocializace. Sportovní aktivity, které tvoří jednu z hlavních metod tvořivé resocializace, jsou realizovány v obou věznicích, stejně tak výtvarné aktivity, které mají podporovat tvořivost odsouzených. Ve věznici A je navíc divadelní spolek, ve kterém je spatřována metoda resocializačního divadla. Ve věznici B je navíc hudební kroužek – muzikoterapie.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že jsou skutečně odsouzenými využívány - **hypotéza 2 se potvrdila**

H3: Největší procento odsouzených projevuje zájem o sportovní aktivity.

K této hypotéze se vztahovala otázka rozhovoru č.4 a otázky č 3 a č.5 z dotazníkového šetření.

Odborní pracovníci vězeňské služby shodně tvrdí, že všechny aktivity jako takové jsou hojně navštěvované. Zájem odsouzených o aktivity je značný, mnohdy převyšuje poptávka po aktivitách kapacitu nabízených programů. Zároveň také dodávají, že největší zájem je z obecného hlediska o aktivity sportovní.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že v obou zkoumaných věznicích zájem o sportovní aktivity ze strany odsouzených převyšuje 80% - **hypotéza 3 se potvrdila.**

SOUHRN

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že se metody tvořivé resocializaci postupně dostávají do povědomí pracovníků vězeňské služby. V rámci aktivit vycházejících z programu zacházení jsou tyto metody v našich podmínkách běžně aplikovány a značně využívány. Zaměření se na nové přístupy v resocializační praxi, otvírá pracovníkům vězeňské služby nové možnosti při práci s odsouzenými

ZÁVĚR

Přes veškerou snahu o nápravu pachatele během výkonu trestu odnětí svobody, představuje kriminalita v České republice stále závažný problém, o čemž svědčí relativně vysoký počet vězňených osob (k 14. 3. 2014 činí 17065 osob¹³⁴). Zločin tu s námi bude stále. A trest, ať drakonický, nebo mírný, jej neodstraní. Musíme však ze všech sil hledat způsoby, jak kriminalitu snižovat, aniž bychom při tom obětovali základní morální hodnoty.¹³⁵

Výkon trestu odnětí svobody prošel během svého vývoje velkými změnami. Došlo tak k postupnému uvolňování režimu a vězeňství tak již není zaměřeno pouze na potrestání pachatele za prokázaný trestný čin, ale do popředí se dostává důraz na oblast převýchovy, což je složitý systém psychologicko-výchovných metod a postupů, které působí na jedince v prosociálním slova smyslu.

V oblasti převýchovy je spousta překážek, které je nutné odstranit, aby mohlo být působení na odsouzené co nejvíce efektivní. Speciální pracovníci vězeňské služby se při výkonu své profese musí vyrovnat s množstvím problémů. Jedním z nich je fakt, že v mnohých věznicích se na úkor rozšíření ubytovací kapacity musely rušit některé učebny a prostory, kde byly vykonávány aktivity. Často zmiňovanými jsou i problémy finanční v souvislosti s nedostatečným vybavením učeben.

Dalším problémem je byrokracie. Odborní pracovníci jsou zavaleni různými výkazy, dotazníky, formuláři a dalšími dokumenty, které musí neustále vyplňovat a odesílat, i přesto že ze strany vězeňské služby neexistuje relevantní zpětná vazba. Pod tíhou administrativní činnosti pak nezbyvá mnoho času na práci s odsouzenými.

Jednou z možných cest, která zvýší účinnost resocializačních metod je využívání tvořivé resocializace při práci s vězni. Z provedeného průzkumu vyplývá, že tato metoda je již ve vězeňství aplikována a to v rámci aktivit programu zacházení. Rovněž se ukázalo, že je u odsouzených oblíbená.

Tyto skutečnosti otvírají další možnosti v rozvíjení metod a postupů resocializační praxe. Metody tvořivé resocializace ke své aplikaci vyžadují multidisciplinární přístup. Je zde

¹³⁴ Týdenní statistické hlášení Vězeňské služby ČR dostupné na www.vscr.cz

¹³⁵ LYONS, L.. *Historie trestu, justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha: Svojtka@Co, 2004. s.186. ISBN 80-7352-021-4

nezbytná úzká spolupráce mezi vychovanci, speciálními pedagogy a psychology popřípadě dalšími odbornými pracovníky věznice. Vyžaduje vytvoření adekvátního prostředí a dlouhodobou aktivní účast jak zaměstnanců, tak odsouzených na její realizaci. Cesta k celkovému přijetí koncepce tvořivé resocializace není snadná, ale v případě zvládnutí všech překážek posouvá metody resocializace využívané vězeňskou službou na vyšší úroveň.

Shrneme-li si všechny dosavadní poznatky, dostaneme se k závěru, že přestože jsou programy zacházení v české republice na vysoké úrovni, je nezbytné, aby se neustále vyvíjely a využívaly nové poznatky a trendy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAJGER, K. *Česko-polský a polsko-český*. Ostrava: Impex, 2003. ISBN 978-80-7372-205-0
- [2] BERNARD, J.; SLANÁ, D. Resocializace. *České vězeňství*, 2009. č. 4. S. 19-26
- [3] BERNARD, J. Divadlo jako léčba. *České vězeňství*, 2008. č. 4, s. 8. ISSN 1213-9297
- [4] ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana*. Praha: Policejní Akademie České republiky, Praha. 1996. ISBN 80-85981-97-1
- [5] ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7380-138-0
- [6] ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-475-3.
- [7] Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2006)2
- [8] FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3
- [9] FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých zemích*. Praha: Rybka publishers, 1999. ISBN 80-86182-91-6
- [10] FOUCALT, M. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 86019-96-9
- [11] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- [12] HORVÁTH, V. Arteterapie, *České vězeňství*, 2006. č. 1, s. 14. ISSN 1213-9297
- [13] HORVÁTH, V. Kvalita, nebo kvantita?. *České vězeňství*, 2007. č. 1, s. 24-25. ISSN 1213-9297
- [14] HOSPODKA, M. K aktuální problematice výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Praha: *České vězeňství*. 2006. č. 2, s. 10-12
- [15] IVANOVIČOVÁ, M. Zastav se, zamysli se, změň se. *České vězeňství*, 2010. č. 2, s. 24. ISSN 1213-9297
- [16] JŮZL, M. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6

- [17] JIŘIČKA, V.; PROKEŠOVÁ, J. E.: *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích*. Vězeňská služba České republiky. Praha. 2012.
- [18] JIŘIČKA, V. S kým zacházet – a jak?. *České vězeňství*, 2011. č. 2, s.14-16 ISSN 1213-9297
- [19] KALAUZOVÁ, I. Malováno ve věznici. *České vězeňství*, 2012. č. 1, s. 6. ISSN 1213-9297
- [20] KLABOUC, J. *Staré české soudnictví /jak se dříve soudovalo/*. Praha: Orbis, 1967 ISBN 11-003-67
- [21] Kolektiv autorů právnické fakulty Univerzity Karlovi. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde a. s., 2004. ISBN 80-7201.490-0
- [22] KONOPCZYŃSKI, M.; NOWAK, B. M. *Resocjalizacja ciągłość i zmiana* Warszawa: Pedagogium, 2008, ISBN 978-83-61301-12-1
- [23] KONOPCZYŃSKI, M. *Tworczą resocjalizacja /wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży/*. Warszawa: Editions spotkania, 1996. ISBN 83-86802-05
- [24] KONOPCZYŃSKI, M. *Metody twórczej resocjalizacji*. Warszawa: Pedagogium, 2008. ISBN 978-83-01-14852-2
- [25] KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-122-0
- [26] KRATOCHVÍL, V. a kol.; *Trestní právo hmotné, obecná část*. Brno: Masarykova univerzita. 2003.
- [27] KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- [28] KUČTA, J.; VÁLKOVÁ, H.; a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4
- [29] KÝR, A. Hledání mravních vzorů v minulosti. *Historická penologie*, 2004. č. 1, s. 5-8
- [30] KÝR, A. Historie vězeňství. dostupné na www.vscr.cz
- [31] KULA, Z. *Vliv realizace aktivit na zmírnění negativních dopadů výkonu vazby*. Diplomová práce 2011

- [32] LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis Nexis Cz, 2007. ISBN: 978-80-86920-24-5
- [33] LIPKOWSKI, O: *Resocjalizacja*. Warszawa: Wydawnictwo szkolne i pedagogiczne, 1976. ISBN 83-02-00792-7
- [34] LORENZOVÁ, P. Reintegrační program plus. Zastav se, zamysli se, změň se. *České vězeňství*, 2010. č. 1. s. 8. ISSN 1213-9297
- [35] LYONS, L. *Historie trestu, justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha: Svojtka@CO, 2004. ISBN 80-7352-021-4
- [36] MONTGOMERYOVÁ, E. Specializovaná oddělení jsou výkladní skříní českého vězeňství. *České vězeňství*, 2006. č. 5, s. 20-22
- [37] MONTGOMERYOVÁ, E. Vychovatel: povolání, nebo poslání?. *České vězeňství*. 2007. č. 1. s. 26-27. ISSN 1213-9297
- [38] MORAVCOVÁ, I. *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-432-1
- [39] MÜHLPACHR, P.; a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011.
- [40] NEDOROST, L.: *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1114-9
- [41] NETÍK, K., et al. *Koncepce rozvoje vězeňství v České republice. obnovené vydání, samostatná příloha časopisu České vězeňství č. 1/1998*.
- [42] NETOPIL, L. *Nápravně výchovná činnost a metodika práce s ods. III. díl*. Praha: SNV, 1985
- [43] NGR č. 18/2012 o vězeňské a justiční strážci.
- [44] NGR č. 12/2012 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a odsouzenými.
- [45] NGR č. 35/2011 kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody.
- [46] NGR č. 36/2013, kterým se stanoví pravidla pro zpracování komplexní zprávy o odsouzeném prostřednictvím nástroje SARPO

- [47]NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J.; a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Aleš Čeněk s. r. o., 2010, ISNB: 978-80-7380-291-2
- [48]PAUKERTO VÁ J., SOCHŮREK, J. *Penitenciární psychologie*. Stráž p.Ralskem: IVVS 2002.
- [49]PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M.: *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-010-7
- [50]Projekty hledání nových forem zacházení s pachateli: soubor projektů, Příloha k časopisu České vězeňství 2/1999, Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999.
- [51]PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2012, ISBN: 978-80-247-3960-1
- [52]PYTKA, L.,KONOPCZYNSKI, M., ZACHARUK, T., NOWAK, M. B.: *Resocjalizacja Polska*. Warszawa: Pedagogium, 2011. ISBN: 2081-3767
- [53]ROUT, R. Specializované oddělení věznice Plzeň. *České vězeňství*. 2006. č. 5, s. 20-22. ISSN 1213-9297
- [54]SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. Díl Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6
- [55]SOCHŮREK, J. *Kapitola z penologie II.díl Teorie a praxe zacházení s vězňenými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3
- [56]SOCHŮREK, J. *Kapitola z penologie III. Díl. Negativní jevy ve vězeňství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2007 ISBN 978-80-7372-205-0
- [57]STANKOWSKI, A. *Pedagogická terapie-možnost nebo nutnost?*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, ISBN 80-7368-149-8
- [58]STANKOWSKI, A.: *Etopedie-úvod do resocializační pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-257-2
- [59]ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
- [60]Transparency International ČR – *Jak efektivní jsou české a slovenské represivní složky?* 2007. ISBN 978-80-87123-02-7

- [61] VACEK, E. Stručný nástin vývoje vězeňství od roku 1989 do roku 1995. *Historická penologie*, 2004. č. 1, s. 10-12.
- [62] VALIŠOVÁ, A.: *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-507-6
- [63] VENCL, M.; ŠPINKOVÁ, P. Specializované zacházení se specifickými skupinami odsouzených ve věznici Karviná. *České vězeňství*, 2006. č. 6. s. 20-23. ISSN 1213-9297
- [64] *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, 1930
- [65] VLČKOVÁ, H. *Možnosti resocializace ve VTOS*. Diplomová práce 2012
- [66] Vyhláška MS 345/ 1999 Sb., kterým se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- [67] URBAN, B.; AMBROZIK, W.; MACHEL, H.; a kol. *Resocjalizacja Polska*. Warszawa: Pedagogium, 2011. ISBN 2081-3767
- [68] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- [69] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod.
- [70] WIDEMANNOVÁ, M. Reintegrace odsouzených s využitím evropského sociálního fondu. *České vězeňství*, 2008. č. 1, s. 10-11. ISSN 1213-9297
- [71] Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
- [72] Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
- [73] Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní.
- [74] Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.
- [75] Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

VTOS Výkon trestu odnětí svobody.

MRD Metoda resocializačního divadla.

MRS Metoda resocializace prostřednictvím sportu.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Účast na aktivitách	70
Tabulka č. 2 – Spokojenost s nabídkou aktivit	71
Tabulka č. 3 – Jak jsou aktivity využívány	71
Tabulka č. 4 – Přínos aktivit	71
Tabulka č. 5 – Účast na sportovních aktivitách	72
Tabulka č. 6 – Účast na výtvarných aktivitách	72
Tabulka č. 7 – Účast na hudebních aktivitách	72
Tabulka č. 8 – Účast na divadelních aktivitách	73

SEZNAM PŘÍLOH

P1 Program zacházení

P2 Program zacházení

PŘÍLOHA P I: PROGRAM ZACHÁZENÍ

Program zacházení ve SpO aktualizace

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno: **Ondřej**

	Cíle programu	Odbourávat negativní vlivy a svojí závislost na psychotropních látkách. Snažit se o rozvoj pracovních návyků a smysluplně trávit volný čas. Účastnit se do programu SpO . Udržovat kontakt se sociálním zázemím.
1.	Pracovní aktivity práce ve prospěch věznice	- pracovní zařazení dle možnosti věznice - plnit úkoly vybraného zástupce odsouzených
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	- právní vědomí - sociálně právní poradenství - vytvoření a podpora hyg. návyků - soběobslužné aktivity - vytvoření a podpora strav. návyků - základní vzdělávání - občanská výchova
3.	Speciálně výchovné aktivity	- skupinová psychoterapie - komunitní se.kázi - léčba úza - programové diskus.skupiny - autogenní trénink - psychotechniky - arteterapie - pohybové relaxační aktivity - kořeny evropské kultury - behaviorální nácviky
4.	Zájmové aktivity	- kulturní a zájmové aktivity
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	- udržovat kontakt se soc. zázemím - matka, družka

Přifažené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
--------------	--------------	----------------

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum podpis odsouzeného
datum podpis speciálního pedagoga
datum
Schválují: podpis ŘV /LZŘV

PŘÍLOHA 2 – PROGRAM ZACHÁZENÍ

Program zacházení ve VFOS aktualizace

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno: **Jan**

Cíle programu	Udržovat stanovený pořádek a kázeň dle VŘV. Plnit přidělené pracovní úkoly. Udržet si naučový režim dne. Nudáte posilovat volní vlastnosti. Kontakty s rodinou nadále udržovat a posilovat sociální vazby.
1. Pracovní aktivity práce ve prospěch věznice	- pracovní zařazení dle možností věznice - úklidové práce ve prospěch věznice (úprava venkovních prostor)
2. Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	- Občanská nauka
3. Speciálně výchovné aktivity	- nevolil si
4. Zájmové aktivity	- kulturní kroužek (referáty na téma - strojírenství, výtvarné potřeby) - čtenářský kroužek
5. Oblast uvážení vnějších vztahů	- udržovat kontakty se soc. zveřejněno - matka, družka

Přifazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
--------------	--------------	----------------

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum podpis odsouzeného
datum podpis speciálního pedagoga
datum Schvalují: podpis ŘV / LZŘV